

MEDZINÁRODNÁ KOMISIA
SLOVANSKÉHO FOLKLÓRU
PRI MEDZINÁRODNOM KOMITÉTE SLAVISTOV

SLAVISTICKÁ
FOLKLORISTIKA

I N F O R M A Č N Ý
B U L L E T I N

2 0 1 0

2 0 1 1

*Ústav etnológie SAV
Slovenský komitét
slavistov*

MEDZINÁRODNÁ KOMISIA
SLOVANSKÉHO FOLKLÓRU
PRI MEDZINÁRODNOM KOMITÉTE SLAVISTOV

**SLAVISTICKÁ
FOLKLORISTIKA**

INFORMAČNÝ
BULLETIN

2010 – 2011

Ústav etnológie SAV
Slovenský komitét slavistov

Redakčná rada: PhDr. Viera Gašparíková, DrSc.
Doc. PhDr. Hana Hlôšková, CSc.
PhDr. Gabriela Kiliánová, CSc.
PhDr. Jana Pospíšilová, PhD.
Mgr. Katarína Žeňuchová, PhD.

Adresa redakcie: Ústav etnológie SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava

E-mail: anna.hloskova@savba.sk
katarina.zenuchova@savba.sk

Do čísla prispeli: M. Aleksejevskij, Rusko (ma)
D. Dobrevá, Bulharsko (dd)
V. Frolcová, Česko (vf)
V. Gašparíková, Slovensko (vg)
J. Hajduk-Nijakowska, Poľsko (jhn)
H. Hlôšková, Slovensko (hh)
W. Kędzierzawski, Poľsko (wk)
K. Łeńska-Bąk, Poľsko (kłb)
E. Pajestka-Kojder, Poľsko (epk)
S. Petkova, Bulharsko (sp)
K. Roth, Nemecko (kr)
T. Smolińska, Poľsko (ts)
M. Szubert, Poľsko (ms)
I. A. Šved, Bielorusko (iaš)
H. Urbancová, Slovensko (hu)
Z. Vanovičová, Slovensko (zv)
A. Zobačová, Česko (az)
K. Žeňuchová, Slovensko (kž)

Bulletin pred blížiacim sa 15. medzinárodným zjazdom slavistov

V roku 1989 v prvom čísle V. Gašpariková vypravovala náš bulletin na cestu želaniami a víziou, aby bol užitočným a aktuálnym publikačným fórom folkloristov – slavistov. Rok pred konaním 15. Medzinárodného zjazdu slavistov, ktorého hosťiteľom bude bieloruský Minsk, rada konštatujem, že sa v skromných podmienkach vízia napĺňa – bulletin kontinuálne vychádza a plní svoj účel, pričom sa podarilo odovzdať štafetu mladším kolegom na slavisticky zameranom vedeckom pracovisku. V čase elektronických médií je dôkazom continuity tiež jeho tlačaná verzia – bližšia a užívateľsky komfortnejšia pre našich starších kolegov. Za roky prípravy a vydávania bulletinu sa vytvoril neformálny okruh spolupracovníkov, ktorí zabezpečujú príspevky z ich materských krajín. Bulletin predstavuje kontinuálny, stabilný a konkrétny výsledok práce Medzinárodnej komisie slovanského folklóru pri Medzinárodnom komitáte slavistov (MKSF pri MKS) v období medzi slavistickými zjazdmi.

Inú formu spolupráce a výmeny odborných poznatkov predstavujú konferencie pripravené tiež pod gesciou vyššie spomenutej komisie. Tak sa na prelome septembra a októbra 2011 v srbskom Arandjelovci konalo medzinárodné slavistické sympóziu „Spoločné v slovanskom folklóre“. Sympóziu bolo odborným stretnutím slavistov – folkloristov a lingvistov v období medzi dvoma zjazdmi slavistov (Ochrid 2008/Minsk 2013) a zúčastnilo sa na ňom temer štyridsať bádateľov z dvanástich krajín. Odznali zaujímavé a podnetné príspevky – z hľadiska predmetu výskumu i použitých metodologických nástrojov, o čom sa ostatne presvedčíme z publikácie, ktorú organizátori pripravujú do tlače. Aj prednesené príspevky ukázali, že tradície komparatisticky orientovanej slavistickej folkloristiky a lingvistiky majú v jednotlivých krajinách špecifické historicko-spoločenské východiská, z ktorých neraz vyplýva aj ich súčasný stav.

Súčasťou podujatia bolo tiež zasadnutie Komisie folklóru pri Medzinárodnom komitáte slavistov. Jej predseda, Ljubinko Radenkovič, okrem iného vyzdvihol prácu redakcie Medzinárodného bulletinu Slavistická folkloristika, vychádzajúceho od roku 1989, už viac rokov s redakciou v Slavistickom ústave J. Stanislava SAV v Bratislave. Bulletin v období medzi slavistickými zjazdmi informuje o podujatiach, nových publikáciách a o jubileách osobností na poli slavisticky a komparatisticky orientovanej folkloristiky v slovanských i neslovanských krajinách. Účastníci podporili návrh šíriť hlavne elektronickú verziu bulletinu a vyjadrili vôľu zaktivizovať zasielanie informácií zo svojej krajiny. Verím, že aj na nadchádzajúcom svetovom kongrese slavistov v Minsku publikačná produkcia slavisticky zameranej folkloristiky zastane čestné miesto a v nej i náš informačný bulletin.

Hana Hlôšková, Bratislava

Das Bulletin vor dem bevorstehenden 15. internationalen Slawistenkongress

1989 schickte V. Gašparíková unser Bulletin in der ersten Ausgabe auf eine Reise mit den Wunsch und der Vision, dieses Bulletin zu einer nützlichen und aktuellen Veröffentlichungsplattform für Folkloristen - Slawisten zu machen. Ein Jahr vor dem 15. internationalen Slawistenkongress, der im weißrussischen Minsk stattfinden wird, stelle ich mit Freude fest, dass die Vision unter einfachen Bedingungen Wirklichkeit wird – das Bulletin wird kontinuierlich herausgegeben und erfüllt seinen Zweck, wobei jüngere Kollegen in der auf Slawistik ausgerichteten Forschungseinheit den Staffelposten übernommen haben. In der Zeit der elektronischen Medien dient die Druckversion des Bulletins als Beweis für Kontinuität – sie ist nämlich für unsere älteren Kollegen zugänglicher und benutzerfreundlicher. In den Jahren der Vorbereitungs- und Herausgeberarbeit bildete sich ein informeller Kreis von Mitarbeitern, die Beiträge aus ihren Heimatländern liefern. Das Bulletin stellt ein kontinuierliches, stabiles und konkretes Ergebnis der Arbeit der Internationalen Kommission für slowakische Foklore beim Internationalen Slawistenausschuss (IKSF bei ISA) in der Zeit zwischen Slawistenkongressen dar.

Eine andere Form von Zusammenarbeit und Austausch von Fachkenntnissen bilden Konferenzen, die auch unter Verwaltung der oben genannten Kommission veranstaltet werden. So fand Ende September Anfang Oktober 2011 im serbischen Arandelovac das internationale slawistische Symposium „Gemeinsamkeiten in der slawischen Folklore“ statt. Das Symposium war ein fachliches Treffen der Slawisten – Folkloristen und Sprachwissenschaftler in der Zeit zwischen zwei Slawistenkongressen (Ohrid 2008/Minsk 2013) und es nahmen fast vierzig Forscher aus zwölf Ländern daran teil. Es wurden interessante und anregende Beiträge in Bezug auf den Forschungsgegenstand und die verwendeten methodologischen Instrumente vorgetragen, wovon auch die Publikation, die von den Organisatoren für den Druck vorbereitet wird, zeugt. Auch die vorgetragenen Beiträge haben gezeigt, dass Traditionen der komparatistisch orientierten slawistischen Folkloristik und Linguistik in einzelnen Ländern über spezifische geschichtlich-gesellschaftliche Ausgangspunkte verfügen, aus denen sich mehrmals ebenso ihr gegenwärtiger Entwicklungsstand ergibt. Einen Teil der Veranstaltung bildete auch die Sitzung der Folklorekommission beim Internationalen Slawistenausschuss. Ihr Vorsitzender, Ljubinko Radenkovič, hob unter anderem die Redaktionsarbeit an dem seit 1989 und in langjähriger Zusammenarbeit mit der Redaktion im Ján-Stanislaw-Slawistikinstitut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften in Bratislava erscheinenden Internationalen Bulletin Slawistische Folkloristik hervor. Das Bulletin informiert in der Zeit zwischen slawistischen Kongressen über Veranstaltungen, neue Publikationen und Jubiläen von Persönlichkeiten im Bereich der slawistisch und komparatistisch orientierten Folkloristik in slawischen und nichtslawischen Ländern.

Die Teilnehmer unterstützten den Vorschlag, vor allem die elektronische Version des Bulletins freizugeben, und äußerten die Bereitschaft, das Versenden von Informationen aus ihren Ländern in die Wege zu leiten. Ich glaube, dass die Publikationsarbeit zur slawistisch ausgerichteten Folkloristik auf dem kommenden Weltkongress der Slawisten in Minsk erneut ihren Ehrenplatz einnehmen wird und darunter auch unser Informationsbulletin.

Hana Hlôšková, Bratislava

■ **Medzinárodné slavistické sympóziium „Spoločné v slovanskom folklóre“**
(28. 9. – 2. 10. 2011)

Balkanološki institut SANU, Komisia folklóru pri Medzinárodnom komitete slavistov v spolupráci so spolkom „Baština i budućnost (Dedičstvo a budućnost) – Arandjelovac 1859“ usporiadali v dňoch 28. 9. – 2. 10. 2011 v srbskom meste Arandjelovac vedecké sympóziium. Zúčastnili sa na ňom bádatelia z dvanástich krajín – Srbsko, Bielorusko, Bulharsko, Česko, Francúzsko, Japonsko, Macedónia, Poľsko, Rusko, Slovensko, Slovinsko, Ukrajina. Sympóziium bolo odborným stretnutím slavistov – folkloristov a lingvistov v období medzi dvoma zjazdmi slavistov (Ochrid 2008/Minsk 2013). Referujúci najviac uplatnili komparácie východo/južnoslovanské, menej z oblastí západných Slovanov, niektoré príspevky presiahli slovanský areál.

Sympóziium otvoril teoretický príspevok S. M. Tolstoj (Moskva), ktorý bol venovaný aspektom, kritériám a znakom slovanskej kultúrnej jednoty na základe mnohoročnej práce na slovníku *Slavjanskije drevnosti* (Moskva 1995-2011, t. 1-5).

Ďalej odznali príspevky:

Людмила Поповић (Београд): Универзално и специфично у семантици назива за боје у словенском фолклору

Hana Hložková (Bratislava): Slovensko-česko-moravsko-poľské paralely povestového cyklu o spiacom vojsku v hore

Катя Михайлова (София): Представа за смъртта в езика и фолклора на българи и поляци

Marija Stanonik (Ljubljana): Pripovedke kot najproduktivnejši sodobni folklorni žanr

Krzysztof Wrocławski (Warszawa): Słowiańskie podania wierzeniowe – problemy studiów komparatystycznych

Людмила Николаевна Виноградова (Москва): Человек во власти нечистой силы: мотив славянских проклятий

Галина Ильинична Кабакова (Сорбонна, Париж): «Собачий век» или славянские сказочные параллели эзоповой басни «Конь, бык, собака и человек»

Андрей Борисович Мороз (Москва): Курбан у восточных славян: легенда об олене, отдающем себя в жертву

Танас Вражиновски (Скопје): Димо Стенкоски и Јордан Стенкоски – релација на пренесување на репертоарот на приказни и неговото прифаќање

Гордана Благојевић (Београд): Женидба вилом или нерајдом: јужнословенско-грчке фолклорне паралеле

Бранко Златковић (Београд): Словенство у српским анегдотама XIX века

Андрей Львович Топорков (Москва): Сисиниевы молитвы у восточных и южных славян

- Ичиро Ито* (Токио): «Сатор»-формула в славянском заговоре
- Татьяна Володина* (Минск): Заговоры от червей в ране (белорусская традиция на европейском фоне)
- Бојан Јовановић* (Београд): Символика змије у народној традицији балканских Словена
- Љубинко Раденковић* (Београд): Митолошке представе о жаби у народној култури словенских народа
- Жарко Требјешанин* (Београд): Символика снова: неке српско-руске фолклорне паралеле
- Милош Луковић* (Београд): Изреке и пословице балканских Словена у објављеној Богишићевој грађи о правним обичајима
- Биљана Сикимић* (Београд): Словенски модел текста загонетке: могућности реконструкције
- Марфа Никитична Толстая* (Москва): Из карпато-южнославянских параллелей: поверья о первых весенних птицах
- Věra Frolcová* (Brno): Příspěvky ke studiu česko-slovensko-polských paralel v koledních písních a poznámky ke komparační metodě
- Оксана Микитенко* (Кијев): До проблеми генетичних збігів та запозичень у слов'янському фольклорі: баладний сюжет про «сестру-отруйницю»
- Лариса Вахніна* (Київ): Українсько-польські паралелі у народній баладі “Ой сталася новина”
- Дејан Ајдачић* (Кијев): Сукоб међу браћом у словенским народним баладним песмама
- Бошко Сувајић* (Београд): Типови болесног јунака у српској и бугарској усменој традицији
- Лидија Делић* (Београд): »Чарне очи, да не би гледале»: мотив девојке/девојака на води у јужнословенској епизи
- Ирина Коваль-Фучило* (Київ): Восточнославянские причитания: особенности передачи традиции
- Александр Владимирович Морозов* (Минск): Славистическая проблематика современной белорусской фольклористики: теоретические предпосылки и методы изучения общекультурного наследия

Súčasťou podujatia bolo aj zasadnutie Komisie folklóru pri Medzinárodnom komitete slavistov. Jej predseda, L. Radenkovič, vyzdvihol tiež prácu redakcie Medzinárodného bulletinu Slavistická folkloristika. Súčasťou podujatia boli aj sprievodný kultúrny a spoločenský program: udelenie Ceny „Миле Недельковић“ за najlepšiu súčasnú folkloristickú publikáciu, spojené s vynikajúcim vystúpením ženskej speváckej skupiny „Моба“ a odborná exkurzia do lokalít Risovača, Orašac a Topola. Usporiadatelia sympózia plánujú vydať zborník príspevkov.

(vf – hh)

Фольклор XXI века: Герои нашего времени (Москва, 20.-21.10.2011)

В 2011 году Государственный республиканский центр русского фольклора (Москва) принял решение запустить цикл ежегодных научных конференций под общим названием «Фольклор XXI века», посвященных различным аспектам изучения современной фольклорной культуры и новых традиций. Первая конференция «Фольклор XXI века: Герои нашего времени» состоялась 20–21 октября 2011 года в Москве и была посвящена персонажам современного фольклора и новейшей мифологии.

Открыл конференцию блок докладов о трансформации образов традиционного фольклора в современной культуре. Наталья Петрова (Москва) рассказала о проекте развития регионального туризма за счет создания местных музеев и праздников в честь героев сказок; Татьяна Дианова (Москва) поделилась опытом экспертизы фольклорных персонажей по заказу Олимпийского комитета; Наталья Власкина (Ростов-на-Дону) анализировала принципы конструирования образа казака в Интернете.

Ряд выступлений был посвящен образному ряду жанров современного фольклора. Особой популярностью пользовались анекдоты: Ольга Фролова (Москва) предложила типологию новых героев анекдотов по принципу индивидуализации; Игорь Бессонов (Москва) рассказал о заимствованном из Америки цикле анекдотов про глупую блондинку; Александр Панченко (Санкт-Петербург) и Анастасия Ильченко (Тарту) анализировали механизмы трансформации международного сюжета анекдота о профессоре, рассказывающим студентам непристойности. В нескольких докладах рассматривались современные легенды об исторических героях: Александра Балашова (Москва) разбирала легенды о проклятой гробнице Тамерлана; Павел Куприянов (Москва) анализировал образ сосланного в 1600 году боярина Михаила Романова в исторических легендах поселка Нырб Пермской области; Александра Архипова (Бремен) обнаружила связь между легендами о физических недостатках Сталина (сросшиеся пальцы, второй ряд зубов) и традиционных мифологических представлениях о колдунах. Никита Петров (Москва) предложил для обозначения «новых» быличек о снежном человеке, инопланетянах и т.п. использовать термин «новички». Андрей Мороз (Москва) и Дмитрий Громов (Москва) представили доклады о нарративах и современных ритуальных практиках, связанных с написанием записочек особо почитаемым святым с просьбой о заступничестве. Михаил Лурье (Санкт-Петербург) анализировал трансформацию образа главной героини в различных вариантах популярной блатной песни «Мурка».

Особое внимание на конференции было уделено мифотворчеству в современной культуре. Татьяна Щепанская (Санкт-Петербург) рассказала

о том, как деревенские жители, регулярно выступающие в роли проводников для приезжих, создают свой образ по традиционным «дорожным» архетипам; Мария Ахметова (Москва) анализировала нарративы о жившем в Боровске Калужской области «городском чуде» Петре Матвееве, который конструировал образ гениального, но непризнанного ученого; Дарья Костина (Екатеринбург) рассмотрела феномен мифологизации Старика Букашкина, игрового образа, созданного андеграундным уральским художником Евгением Малахиным; Элеонора Шафранская (Москва) показала, как образ Зинаиды Морковкиной, воображаемой «музы» художника Владимира Яшке, конструируется им из устойчивых клише фольклорно-литературного происхождения.

Серия докладов касалась фольклора и традиции малых социальных групп, в том числе профессиональных сообществ. Общим представлением об особом статусе «знающих» профессионалов было посвящено выступление Константина Шумова (Пермь). Елена Зайцева (Москва) и Евгений Сафронов (Ульяновск) в своих докладах рассказывали о современных магических специалистах (экстрасенсах и целителях), совмещающих в своей практике приемы народной медицины с книжной эзотерикой. Андрей Кулешов (Москва) показал, как в наши дни народные мастера вынуждены отказываться от традиций, следуя конъюнктуре рынка. Владислав Липатов (Екатеринбург) высказал свои предположения об истоке феномена дедовщины в советской армии и рассмотрел образ «деда» в солдатском фольклоре. Ирина Райкова (Москва) в своем выступлении описала фольклор и традиции балетных артистов как профессионального сообщества. Роман Абрамов (Москва) рассматривал устойчивые практики сообществ шахматистов и волейболистов, которые собираются в московском парке «Царицино». Дина Писаревская (Москва) описала традиции досугового сообщества приверженцев соционики, направления психологии, которое предполагает разделение людей на 16 личностных типов, каждый из которых можно рассматривать как своеобразного фольклорного героя. Михаил Манокин (Пермь) рассмотрел сообщество кидалтов, взрослых людей, сознательно выбирающих детскую модель поведения. Серия докладов была посвящена автолюбителям: Валентин Виноградов (Санкт-Петербург) рассмотрел устойчивые надписи, сделанные пальцем на грязной поверхности машины как жанр современного фольклора, а Анна Соколова и Анна Юдкина (Москва) в совместном выступлении описывали практики установки памятных знаков на местах автомобильных аварий.

Наконец, блок докладов был посвящен героям виртуального мира. Ольга Васнева (Пермь) анализировала имена пользователей, отсылающие к мифологическим персонажам. Елена Горшкова (Москва) разбирала устойчивые иронические клише, касающиеся выделяемых в Интернете различ-

ных типов женщин-пользователей. Екатерина Собирай (Москва) продемонстрировала, как современные люди реализуют свой творческий потенциал с помощью мобильных телефонов. Доклад Дарьи Радченко (Москва) был посвящен процессам трансформации героев интернет-мемов при переходе из англоязычного сегмента Сети в русскоязычный. Наталия Клим (Москва) анализировала динамику развития популярного в России визуального интернет-мема про «манулов» (породу диких котов), бытующего в форме демотиваторов (забавных картинок на черном фоне со смешными подписями). Михаил Алексеевский (Москва) предложил ввести термин «видеолор» для обозначения серийных любительских видеороликов, объединенных одной темой и бытующих в Сети, и рассмотрел это явление на примере серии роликов «Гитлер про...», где трансформации подвергаются субтитры к фрагментам из немецкого фильма «Der Untergang» (2004).

Развернутые аннотации всех докладов размещены на сайте ГРЦРФ по адресу <http://www.centrfolk.ru/news/658/>. На ноябре 2012 года запланировано проведение в Москве очередной международной конференции «Фольклор XXI века: Между архивом и ценой», посвященной формам бытования современного фольклора.

(ma)

Міędzynarodowa konferencja „Tradycyjna obrzędowość w kulturze współczesnej”

(Opole 22-23 września 2011 r.)

Konferencja odbyła się w czasie trwania LXXXVII Zjazdu Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Współorganizatorem był Uniwersytet Opolski.

Systematycznie prowadzone przez naukowców obserwacje i badania terenowe dowiodły, że w wyniku przeobrażeń zachodzących we współczesnym świecie, postępującej mediatyzacji i komercjalizacji kultury, nasilają się przeobrażenia tradycyjnej obrzędowości. Dawna symbolika – dzisiaj często dla jej uczestników nieczytelna – jest wzbogacana nowymi interpretacjami. Dowiodła tego w swoim wystąpieniu między innymi prof. Anna Szyfer (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), nestorka polskich etnologów, która na podstawie badań terenowych przeprowadzonych w trzech dużych regionach Polski w XXI wieku, przeanalizowała proces zanikania niektórych elementów dawnych obrzędów ludowych, przemieszczania się ich ze sfery sacrum do sfery profanum i przechodzenia w obszar ludycznych zachowań społecznych. Ten element pojawił się jeszcze w wielu innych wystąpieniach, zwłaszcza prof. Ewy Kosowskiej z Uniwersytetu Śląskiego i prof. Jana Adamowskiego z UMCS w Lublinie, którego zainteresowała przede wszystkim rola religijnej interpretacji w przekazie tradycji obrzędowych, jej obecnego kształtu, zmian funkcjonalnych, jak i powstawania nowych zjawisk. Teoretycznym zamknięciem tej części konferencji był referat

prof. Elżbiety Dąbrowskiej z Uniwersytetu Opolskiego, która omówiła teatralizację obrzędowości współczesnej, dowodząc, że ma ona swoje źródła w tradycji, ale przejście od magicznego rytuału do teatralnej gry z tradycją, wiąże się przede wszystkim z wyeksponowaniem jej walorów estetycznych.

Postępująca globalizacja kultury przyspiesza proces przyswajania zachowań wywodzących się z innych kultur. Ponadto potrzeba manifestowania przez mniejszości narodowe własnej tożsamości kulturowej, prowadzi do programowego eksponowania wielu obrzędów na imprezach o charakterze festynowym [tu ciekawe materiały przedstawiła prof. Larysa Vakhnina z Ukraińskiej Akademii Nauk z Kijowa, która omówiła aktywność Polaków we współczesnym ruchu festiwalowym na Ukrainie]. Wszystkie te formy nieuchronnie prowadzą do teatralizacji życia współczesnego, zarówno w sferze prywatnej, jak i publicznej, zwłaszcza w dobie transformacji ustrojowej. Wyjątkowo mocno pojawił się ten aspekt w wystąpieniach naukowców z Czech i Słowacji, dla których przejście ich krajów w „czasy postsocjalistyczne” oznacza nie tylko przyspieszony proces zmian w obrzędowości tradycyjnej (prof. Kornélia Jakubíková z Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie) lub programowej rewitalizacji kultury tradycyjnej (prof. Miroslav Válka z Uniwersytetu Masaryka w Brnie), ale również jakościową i interpretacyjną zmianę w obrzędowości dorocznej i świętach politycznych (prof. Zuzana Beňušková z Słowackiej Akademii Nauk w Bratysławie). Bardzo interesujący był także referat dr Ewy Kocój z Uniwersytetu Jagiellońskiego, która udowodniła, że *calușari*, jeden z najbardziej znanych rytuałów rumuńskiego kalendarza dorocznego, odbywający się podczas prawosławnego święta Zesłania Ducha Świętego, za sprawą politycznych manipulacji i działań tzw. animatorów kultury, przeniesiony na scenę, całkowicie zmienił swoją symbolikę; ale, jak się okazuje, dzięki temu przetrwał i choć odarty z głębokiej symboliki, to jednak wspomógł zaktywizowanie pamięci o tradycyjnej obrzędowości.

Obszerna płaszczyzna naukowej refleksji na konferencji dotyczyła przede wszystkim tej sfery zachowań społecznych, która wiąże się z najstarszymi obrzędami przejścia: obrzędowością weselną i pogrzebową. Szczególnie ciekawe referaty, obfitujące w zróżnicowane materiały pozyskane w trakcie badań terenowych w różnych regionach w Polsce, dotyczyły dynamiki przemian w obrzędowości weselnej. Z jednej strony świadomego podtrzymywania tych tradycji, prowadzących najczęściej do rozbudowanych ceremonialnie widowisk (aż po firmowane przez muzea etnograficzne imprezy komercyjne wpisujące się w kulturę popularną); z drugiej – ekspansji nowych ludycznych form świętowania formalnej zmiany statusu społecznego, najczęściej pozbawionych już dawnej symboliki odnoszącej się do sfery *sacrum*. Główne wyznaczniki przemian we współczesnym weselu omówiła dr Mariola Tymochowicz (Uniwersytet MCS w Lublinie), dr Katarzyna Marcol (Uniwersytet Śląski), referując swoje badania przeprowadzone wśród Ślązaków, potomków emigrantów z beskidzkiej Wisły, żyjących dzisiaj we wsi Osto-

jiczewo w Serbii, wśród Węgrów, Słowaków, Serbów i Romów – dowiodła, jak w tak zróżnicowanym kulturowo środowisku zawieranie małżeństw mieszanych etnicznie w naturalny sposób prowadzi do powstania spójnej, choć z wielu kodów kulturowych składającej się obrzędowości weselnej. Prof. Teresa Smolińska (Uniwersytet Opolski) szczegółowo przeanalizowała obecność tradycyjnego obrzędu weselnego we współczesnej kulturze m, dostrzegając jego świadomą obecność w łańcuchu tradycji.

Prof. Katia Michajłowa z Instytutu Etnologii i Folklorystyki Bułgarskiej Akademii Nauk w Sofii, w oparciu o materiały z badań terenowych przedstawiła przemiany zachodzące w bułgarskiej obrzędowości pogrzebowej oraz omówiła nowe zachowania pogrzebowe i formy wspomniania zmarłego. W kręgu tych refleksji znajdowało się też wystąpienie dr Ewy Banasiewicz-Ossowskiej (Uniwersytet Wrocławski) na temat współczesnej obrzędowości pogrzebowej Żydów wrocławskich, zarówno tych przywiązanych do religii i tradycji, jak i Żydów świeckich.

Wśród trzydziestu referatów wygłoszonych na konferencji w Opolu wiele miejsca poświęcono też przemianom zachodzącym w obrzędowości dorocznej w Polsce (na Kaszubach, Mazowszu, Podkarpaciu, Śląsku) i na Ukrainie (m.in. referat prof. Oleksandry Matyukhiny z Kijowa). Ponadto wyniki swoich badań zaprezentowali też doktoranci.

(jhn)

GROCHOWSKI, P.: Straszna zbrodnia rodzonej matki.

Polskie pieśni nowiniarskie na przełomie XIX i XX wieku.

Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 2010, 421 s.

Autor uznaje zjawisko pieśni nowiniarskiej („wierszowanej nowiny”) za „fenomen literacko-edytorsko-handlowy, a zarazem zjawisko społeczno-kulturowe” (s. 41), co uzasadnia przyjęcie przez niego kryterium edytorsko-wydawniczego do wyodrębnienia nie tylko określonego typu tekstów (poezji jarmarcznej), ale jednocześnie określonej grupy odbiorców, do których te teksty były kierowane. Przeprowadzona przez autora precyzyjna analiza tekstów, ujawniająca sposób posługiwania się „kramarskich twórców” innymi tekstami funkcjonującymi już w obiegu, uzasadnia tezę, że „poezja jarmarczno-odpustowa sytuuje się na pograniczu folkloru i literatury popularnej” (s. 100). Analizując pieśni nowiniarskie, które są charakterystyczne dla owego obiegu literackiego, autor eksponuje przede wszystkim ich tematykę, kompozycję i „nowiniarską moralistykę”, przywołując bardzo ciekawe przykłady (zgromadził z wielu źródeł ponad tysiąc, często szerzej nieznanych dotąd pieśni), zwracając uwagę na fakt, iż „w poezji o tematyce społeczno-politycznej forma wierszowanej nowiny funkcjonowała jeszcze długo po zaniku kramarskiego obiegu literackiego. Okazjonalnie pojawia się ona właściwie do dziś” (s. 339). Między innymi jako dowód podaje „zanotowaną z tradycji ustnej” pieśń o zamachu na papieża Jana Pawła II.

W swojej monografii Piotr Grochowski podejmuje również problematykę staropolskich pieśni nowiniarskich, którym poświęcił wcześniej odrębne studium opublikowane w „Pamiętniku Literackim” (2008). Tym razem wyeksponował głównie ich przynależność do staropolskich form literatury popularnej, by przez przywołane konteksty kulturowe pójść śladem ich obecności w kulturze polskiej i zakwestionować pokutujące w nauce przeświadczenie o powiązaniu nowin z balladami ulicznymi: „uważam – pisze autor – że utożsamianie nowin typu kronikarsko-reportażowego oraz nowin pozbawionych pierwiastków religijnych z balladą uliczną jest błędem” (s. 187) i – po przeanalizowaniu kilku przykładów – postawił tezę, że „ballada uliczna i pieśń nowiniarska to dwa odmienne gatunki poezji jarmarcznej” (s. 199).

Autor przeanalizował również powiązanie polskich pieśni nowiniarskich z tradycją europejską, zwłaszcza niemieckimi Bänkelsang. Wyjątkowa wartość tej partii monografii jest efektem rzetelnej pracy w archiwach niemieckich.

Integralną częścią monografii jest bibliografia, w której przede wszystkim znalazły się odszukane w archiwach bibliotecznych i muzealnych, zinterpretowane i precyzyjnie opisane druki ulotne. Schemat opisu katalogowego wzorowany jest na niemieckich katalogach pieśniowych druków ulotnych, co jest bezpośred-

nim efektem jego pracy badawczej prowadzonej w Deutsches Volksliedarchiv we Freiburgu. Pasja dokumentalisty widoczna też jest w doborze ilustracji, które pochodzą z archiwów polskich, niemieckich i czeskich.

Tom ukazał się w serii Wydawnictwa UMK w Toruniu: *Paralele: Folklor – Literatura – Kultura*.

(jhn)

MIANECKI, A.: Stworzenie świata w folklorze polskim XIX i na początku XX wieku.

Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 2010, 232 s.

Autor na przykładzie szczegółowej analizy świata przedstawionego w 79 typach opowieści ludowych, zaliczonych przez Juliana Krzyżanowskiego do bajek ajtiologicznych (jest to w sumie ponad 360 fabuł pochodzących z XIX i początku XX wieku) śledzi przede wszystkim akt kreacji, stwarzania i urządzania świata przez istoty boskie, by interpretować go z dwóch perspektyw: refleksji folklorystyczno-genologicznej i antropologicznej. Omawia zatem w jednej części monografii miejsce bajek ajtiologicznych w polskiej kulturze ludowej, śledząc koncepcje mitoznawcze w badaniach folklorystycznych; w drugiej – relacje zachodzące pomiędzy folklorem a religią Słowian, dowodząc, iż folklor może być także źródłem do poznania religii Słowian. Efektem takiej drobiazgowej analizy są następujące wnioski: ludowe *attia* kreują w opowieściach świat, który można utożsamić z mitem; opowieści te konstytuują zręby systemu wierzeniowego i wiążą się ze sferą obrzędową; wyznaczają też podstawy systemu moralnego. Natomiast, zdaniem autora, nie są te opowieści ani bajkami, ani podaniami lub legendami, jednoznaczna odpowiedź jest jednak utrudniona z powodu skromnego dorobku naukowego folklorystycznej genologii. Formułuje jednak w zakończeniu taką tezę: „w polskim folklorze >gramatyka< mitu jest najbliższa >gramatyce< legendy, natomiast zdecydowanie więcej i ważniejszych elementów oddziela mit od fabuł bajkowych oraz podaniowych”.

Tom ukazał się w serii Wydawnictwa UMK w Toruniu: *Paralele: Folklor – Literatura – Kultura*.

(jhn)

Monety, banknoty i inne środki wymiany. Pieniądz w dyskursach kultury.

„Colloquia Anthropologica et Communicativa” vol. 2. Red. Piotr Kowalski.

Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2010, 273 s.

Seria *Colloquia Anthropologica et Communicativa*” jest miejscem spotkania antropologicznej i komunikacyjnej perspektywy analizowania wybranych elementów historii kultury. Tym razem jest to temat pieniędzy. Otrzymaliśmy

po pierwsze szeroko rozumianą historyczną prezentację obecności pieniędzy w kulturze. Franciszek M. Rosiński sięga do czasów biblijnych i wyraźnie podkreśla zróżnicowany sposób ówczesnego postrzegania problemów majątkowych, finansowych i ekonomicznych, moralnego i materialnego wymiaru bogactwa. Z kolei Adam Nobis śledzi dzieje monet bitych w mennicach w wiekach średnich na tle rozwijającego się handlu międzynarodowego, a później kolonizacji kontynentu amerykańskiego. Dzieje talara i dolara odtworzył autor w oparciu o gruntowną, specjalistyczną wiedzę historyczną i numizmatyczną, doprowadzając swój wywód do końca XX wieku. Współczesny światowy kryzys ekonomiczny sprowokował Włodzimierza Karola Pessela do napisania świetnego tekstu pt. *Islandia sprzedana wyspa. Przyczynek do antropologii gospodarczej*. W kontekście problemów historycznych znajduje się też analiza XVI-wiecznego dzieła Tomasza Kłosa pt. „Algorytm”, przeprowadzona przez Jerzego Biniewicza, który w owej pierwszej polskiej arytmetyce kupieckiej dostrzega trud popularyzacji wśród praktyków (rzemieślników i kupców) reguł przeliczania jednostek miar i wag, co stało się niezbędne z chwilą przejścia z handlu barterowego na handel oparty na pieniądzach.

Po drugie przeanalizowano w tomie proces symbolicznych i magicznych relacji między ludźmi oparty na wymianie darów (Piotr Kowalski); Janusz Barański zaprezentował popisową analizę *Potęgi i uroku zakupów*, czyniąc to oczywiście z perspektywy antropologicznej i dowodząc niezbicie, iż zakupy są czynnością kulturową, „pierwszym aktem współczesnych rytuałów”. Natomiast Bartosz Jastrzębski w eseju *Pieniądze w strukturze codzienności* stara się zracjonalizować fakt posiadania pieniędzy, owego „bożka o podwójnym obliczu”. W zderzeniu z tym tekstem wypowiedź Marii Bujnickiej to klasyczna, naukowa analiza, podejmująca te same rozterki myślicieli o ekonomicznym i moralnym wymiarze pieniądza. Moralny aspekt funkcjonowania pieniędzy pojawił się natomiast w artykule Jędrzeja Morawieckiego pt. *Pieniądz pieczęcią Antychrysta. O rosyjskich utopiach ekonomicznych na przykładzie Cerkwi „Najnowszego Testamentu”*, który jest raportem z badań.

Po trzecie – autorzy przeanalizowali funkcje pieniądza w sztuce i literaturze: Krystyna Modrzejewska pt. *Pieniądze, szaleństwo i władza w dramacie Giraudoux „Wariatka z Chaillot”*, Hanna Jaxa-Rożen *Kobiety i pieniądze w twórczości eseistycznej Virginii Woolf i powieściach Jane Austin*; Violetta Wróblewska „*Żądza pieniądza*” w polskiej literaturze kryminalnej po 1989 roku, roku, Małgorzata Czapiga *O skarbach czyhających w labiryncie (Stalker Andrzeja Tarkowskiego)*, Adrian Mianecki *O skarbach w wybranych podaniach ludowych*. Pieniądz odegrał również ważną rolę w literacko-pedagogicznym dyskursie Janusza Korczaka, co przeanalizowała Jolanta Ługowska na przykładzie utworów adresowanych do młodych odbiorców, stanowiących swoistą edukację ekonomiczną dzieci oraz wypowiedzi publicystycznych Starego Doktora.

I po czwarte, autorzy przeanalizowali zachowania ludzi zdeterminowane przez specyficzny obieg pieniędzy w przestrzeni życia współczesnego: Roman Wróblewski *Podziękowania za wpłaty – specyficzna rubryka gazet podziemnych*; Stanisław Beres *Twórczość za pieniądze bezpieki*, Magdalena Machowska *Wizerunek żebzących Cyganów rumuńskich w Krakowie między 1990 a 2008 r.*

(jhn)

**KOWALSKI, P. : Gratulanci o winszownicy.
Zarys komunikacyjnej historii winszowania,**

Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 2010, 256 s.

Najnowsza, niestety ostatnia publikacja Piotra Kowalskiego, wpisuje się w ciąg jego dotychczasowych badań nad historią mentalności. Autor próbuje zrekonstruować konteksty sytuacyjne wyzwalające określone sposoby składania życzeń, które będąc pozornie drobną czynnością wpływają jednak na mentalność człowieka i współdecydują o jego relacjach ze światem. Uznając, iż wszelkie formy życzeń, pochlebstw, ale też klątw i przeklinań, zdeterminowane są przez kulturowe konteksty sytuacji komunikacyjnej, stara się je dokładnie scharakteryzować – od starożytności po współczesność - aby udowodnić, iż z każdą z nich związany jest nieodłącznie proces konwencjonalizowania życzeń oraz postępujących zmian ich wzorca gatunkowego.

Bardzo interesujący jest fragment pracy, w którym autor podejmuje się rekonstrukcji znaczenia, funkcji i formy życzeń w kulturze staropolskiej, oczywiście w kontekście kulturowych uwarunkowań ówczesnych sytuacji komunikacyjnych. Swoistą egzemplifikacją tej problematyki jest jedyny w swoim rodzaju krytyczny przegląd mów weselnych, z sięgającymi antyku epitalamiami, poezją matrymonialną i okolicznościową, zachowaną na luźnych druczkach ulotnych i we wzornikach „podpowiadających” sposób przygotowania oracji weselnych i powinszowań. Obyczajowość weselna w sposób naturalny wpisuje się w wspólnotę biesiadną, którą Piotr Kowalski uznaje za nowożytną *communitas*, a zatem równie naturalny charakter mają w tym kontekście pijackie toasty, których typologię autor przeprowadził. Autor skupia się także na tytułowych postaciach: gratulantach i winszownikach, eksponując postępującą degradację form komunikacji towarzyskiej i nasilającą się w efekcie banalność, sztampę i kicz, rugującą autentyzm i szczerłość.

W ostatniej części pracy autor prezentuje interesujące go zjawisko z perspektywy poradników i pomocy dla „leniwych winszowników”, zmieniające się konwencje, potrzeby i oczekiwania związane ze składaniem życzeń, jak i wyborem osób, do których takie życzenia są kierowane. Śledzi także zmiany w poetyce korespondencji, pojawienie się kartek pocztowych z gotowymi tekstami i ikonicz-

nymi załącznikami, przeróżnych wydawnictw i poradników zalewających współcześnie rynek, aż po życzenia przesyłane za pośrednictwem Internetu i telefonu komórkowego (smsy). Tom zamyka obszerny aneks.

(jhn)

Homo Interneticus? Etnograficzne wędrówki w głąb Sieci.

Red. Ewa A. Jagiello, Paweł Schmidt.

Lublin: Wydawnictwo Portalu Wiedza i Edukacja www.wiedzaiedukacja.eu,
2010, 118 s.

W tomie – opublikowanym wyłącznie w formie elektronicznej - znalazły się teksty będące wynikiem badań etnograficznych prowadzonych w rzeczywistości wirtualnej („empiria rozumiana jako osobiste doświadczenie terenu” – s. 5) oraz teksty prezentujące refleksje na temat nowych zjawisk wywołanych rozwojem Internetu. Rozważania metodologiczne przynoszą artykuły: Andrzeja P. Wejlanda, *Założenia teoretyczne i metodologiczne badań Internetu i w Internecie. Kilka uwag krytycznych*, Violetty Krawczyk-Wasilewskiej *Antropolog on-line, a badanie w działaniu. Eksperyment polsko-brytyjski*, Agnieszki Jeran *Interpretacja dyskursywna obrazów celebrytów na polskich portalach plotkarskich* oraz Ewy A. Jagiello *Etnograf w cybermedycynie. Próba zastosowania etnograficznej analizy zawartości*.

Z kolei następnne artykuły prezentują efekty badań prowadzonych w Internecie, rozumianym przede wszystkim jako nowa przestrzeń badawcza, wzbogacająca dotychczasowy realny teren. Paweł Schmidt przeanalizował wykorzystanie Internetu przez społeczności lokalne, które tą drogą chcą rozwiązywać ważne dla nich problemy; Damian Kasprzyk zaprezentował sposób popularyzowania w Internecie idei regionalizmu; Agnieszka Poźniak przeanalizowała wizerunek wspólnot zakonnych w Internecie i śledziła sposób komunikowanie się ich ze światem zewnętrznym.

W ostatniej części tomu znajdują się zróżnicowane teksty omawiające wybrane zjawiska w sieci: serwisy randkowe (Katarzyna Orszulak-Dudkowska), e-folklor związany ze śmiercią i kultem zmarłych (Anna Pietrzyk), proces formowania się i funkcjonowania wirtualnej społeczności (Anna Deredas). Publikacje zamykają dwa teksty prezentujące inicjatywy badaczy zmierzające do digitalizacji oraz udostępniania w ramach Open Access zawartości czołowych czasopism etnograficznych (Joanna Koźmińska) oraz upowszechniania badań poprzez wprowadzenie do Internetu etnograficznych bibliografii (Marcin Piotrowski).

(jhn)

**BISEK-GRAZ, M.: Dziedzictwo kulturowe Wałbrzyskiego.
Wierzenia, zwyczaje i obrzędy rodzinne.**
Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 2011, 258 s.

Autorka analizuje proces integracji kulturowej mieszkańców polskiego subregionu wałbrzyskiego po II wojnie światowej, kiedy to na terenie zamieszkałym dotąd przez Niemców doszło do zderzenia z sobą ludności pochodzącej z różnych terenów i co za tym idzie, reprezentujących różne tradycje kulturowe. Przyszło im, często wbrew własnej woli, żyć obok siebie w traumie, trudnej do przezwyciężenia w jednym pokoleniu. Byli to z jednej strony przybysze z dawnych wschodnich ziem II Rzeczypospolitej i osadnicy z polskich regionów centralnych i południowych; z drugiej - trafili tu także polscy reemigranci z Francji oraz polscy Żydzi (głównie byli więźniowie z pobliskiego obozu koncentracyjnego Gross Rosen), a z czasem i Grecy. Najwięcej uwagi autorka poświęca badaniom etnograficznym prowadzonym tu po II wojnie światowej. W czasie własnych pięcioletnich badań terenowych autorka zgromadziła imponującą ilość ciekawego materiału, który wysoce uwiarygodnia wnioski formułowane w pracy. Relacje wielu osób ujawniają bowiem podobieństwa, które decydują o kierunku zmian; dowodzą, że czynniki zewnętrzne, trudna rzeczywistość lat powojennych, przesądzały o zmianach psychologicznych, które wymagały od przybyszy świadomego (aktywnego) udziału w procesie przystosowania się do nowych okoliczności i warunków, zaakceptowania nieznanego dotąd zjawisk, wymuszających często reinterpretację dotychczasowego wyznawanego (realizowanego) systemu wartości. O stopniu integracji społeczno-kulturowej w badanym subregionie bez wątpienia świadczą tak zwane małżeństwa mieszane.

Cała monografia jest przede wszystkim obszerną, bogatą w dokumentację, prezentacją zachowań ludności mieszkającej dzisiaj w regionie wałbrzyskim, a posiadającej jednocześnie świadomość pochodzenia z różnych regionów i tradycji kulturowych. Autorka dowodzi, że obrzędowość rodzinna, a zwłaszcza związana z zawieraniem małżeństwa, stanowiła najważniejszy element adaptacji i integracji społeczno-kulturowej

Monografia ukazała się w serii wydawniczej PTL *Dziedzictwo kulturowe*.

(jhn)

Bajka zwierzęca w tradycji ludowej i literackiej.

Red. Adrian Mianeki i Violetta Wróblewska.

Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 2011, 276 s.

W pierwszej części monografii, pt. *Kulturowe konteksty bajki zwierzęcej*, same bajki są tylko dla autorów pretekstem do szerokiej refleksji na temat relacji istniejących pomiędzy człowiekiem a naturą. Dla Jolanty Ługowskiej, jak

zwykle ze swobodą poruszającą się po świecie bajkowym (*Człowiek i zwierzę w bajce zwierzęcej, magicznej oraz w legendach o życiu świętych*) ważna jest przede wszystkim rekonstrukcja obrazu świata kultur typu ludowego, gdyż bajka zwierzęca oraz magiczna, a także legendy – co podkreśla - ujawniają swą strukturę mitopodobną, eksponującą wartość życia. Z kolei Piotr Kowalski (*Na przykład jaszczurka. Uwagi o historii zwierząt*) poprzez dociekliwą analizę dwóch fragmentów z XVIII-wiecznej kroniki A. Komonieckiego, próbuje „przedrzeć się” przez warstwy palimpsestycznego przekazu kulturowego, by dotrzeć do kodów semiotycznych żywieckiego kronikarza, albowiem, co sam podkreśla na wstępie: „studium przypadku, choćby opowieść o jaszczurce, może dostarczyć materiału zarówno do wnioskowania o hipotetycznym stanie interpretacyjnego czy semiotycznego standardu w danym miejscu i czasie, jak i powinno umożliwić śledzenie nawarstwiania się znaczeń w procesie historycznym”. I tak oto ujawnia nie tylko reguły funkcjonowania tzw. kultury ciekawości, ekspansji myślenia religijnego czy residua myśli mitycznej, ale także próbuje charakteryzować zoologiczną mitologię umożliwiającą odczytanie i zrozumienia świata przez XVIII-wiecznego kronikarza; co w konsekwencji – jak to u Piotra Kowalskiego bywa – doprowadza go aż do współczesnych przykładów z kultury popularnej, możliwych do odczytania jako pozostałości po dawnych znaczeniach.

W pierwszej części tomu znajduje się również artykuły: Świetłany Czerwonaja pt. *Zwierzęce motywy w islamskiej mitologii i ich odzwierciedlenie w literaturze i sztuce pięknej narodów muzułmańskich* i Kingi Anny Gajdy pt. *Bajko/baśnioterapia. Przypadek Brzydkiego kaczątka* (ciekawa propozycja wykorzystania baśni Andersena *Brzydkie kaczątko* do terapii dziecięcej, wspomagającej terapię dzieci poniżej 10 roku życia).

Część druga monografii przynosi analizę bajki zwierzęcej w tradycji ludowej, przeprowadzoną przez następujących autorów: Adriana Mianeckiego (*Z polskich studiów nad ludową bajką zwierzęcą*), Violetę Wróblewską (*Okrucieństwo w ludowej bajce zwierzęcej*), Martę Wójcicką (*Struktura tekstu bajki zwierzęcej*), Katarzynę Smyk (*Motyw drogi w ludowej bajce zwierzęcej, czyli o bajkowych skryptach drogi*), Ewę Serafin (*Figura gracza w bajce zwierzęcej*), Olę Wachcińską (*Sacrum w ludowej bajce zwierzęcej – zarys problematyki*), Tomasza Balasińskiego (*Komizm w ludowej bajce zwierzęcej*) Iwonę Rzepnikowską (*Niedźwiedź w rosyjskiej ludowej bajce zwierzęcej*) i Agnieszkę Gołębiowską-Suchorską (*Wesz - pasywny bohater bajek rosyjskich*).

Część trzecia zawiera artykuły na temat bajki zwierzęcej w tradycji literackiej: od gawęd szlacheckich poczynając (interesujące opracowanie Iwony Węgrzyn, *Kocie bestiarium romantycznych gawęd szlacheckich*), poprzez kaszubską literaturę ludową (Zbigniew Chojnowski *Autorska mazurska bajka zwierzęca*), *Bajki zwierzęce Adolfa Dygasińskiego* wnikliwie i szczegółowo przeanalizowane przez Mirosławę Radowską-Lisak, która przekonuje, że jego bajki pozbawione

„uwierającego garnituru pozytywistycznej dydaktyki” stały się bajkami epoki przełomu; po urzekające poetycko utwory literackie:

Małgorzata Czapiga interpretuje klechdę Leśmiana pt. *Czarny Kozioł*, Elżbieta Kruszyńska bajki dla dzieci Jana Brzechwy, Maria Jakitowicz cykl poetycki Kazimierzy Iłłakowiczówny *Gromnice i wilki* w perspektywie legendy ludowej i bajki zwierzęcej oraz Katarzyna Wądołny-Tatar utwory współczesnego poety Adama Wiedemanna zamieszczone w zbiorze *Bajki zwierzęce*, które są świadoma formą modyfikacji kanonu bajkowego, a czytelnik jest zapraszany do inspirującej gry.

Tom ukazał się w serii Wydawnictwa UMK w Toruniu: *Paralele: Folklor – Literatura – Kultura*.

(jhn)

Toruń tam i z powrotem. Szkice z antropologii miasta.

Red. Artur Trapszyc i Violetta Wróblewska.

Toruń: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Oddział w Toruniu, 2011, 210 s.

Tom zawiera teksty autorów zajmujących się różnymi dyscyplinami badawczymi. Część pierwsza pt. *Toruńczyków portret kraśny. Biograficzny zapis historii miasta* zgromadziła przyczynki historyczne i anegdotyczne. W części drugiej natomiast pt. *Toruńczyków słowo przasne. Folklorystyczne opisanie miasta* przedstawiono wyniki badań nad współczesnym folklorem Torunia (Violetta Wróblewska), grafitti na miejskich murach (Mariusz Szybko) i dworcach kolejowych (Olga Wachcińska), twórczość słowna kibiców sportowych (Paulina Bobeczka), piosenki kibiców żużlowych (Weronika Krajniak) legendy miejskie (Monika Zaremba), folklor żebraków (Bartosz Filipezyk) i aktywność twórczą studentów (Marta Bokinieć). Wyniki badań zaprezentowano także na kolorowych fotografiach dołączonych do tomu.

(jhn)

Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego, t. 9, cz. I: Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z narodzinami i wychowaniem dziecka.

Red. tomu: Zygmunt Kłodnicki, Agnieszka Pieńczak.

Wrocław-Cieszyn: Wyd. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Uniwersytet Śląski, Uniwersytet Wrocławski 2010, 262 s. + 84 mapy.

Książka została przygotowana przez zespół autorów w ramach programu badawczego Instytutu Archeologii i Etnologii PAN oraz Zakładu Etnologii i Geografii Kultury Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Śląskiego w wartościowej serii wydawniczej Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego”. Oceniam, że Cieszyn jest

dobrym miejscem dla kontynuacji badań nad „Komentarzami”. Świadczy o tym wiele faktów: przede wszystkim potencjał ludzki w postaci profesjonalnych badaczy, pracowników i studentów tamtejszej etnologii, również opieka naukowa sprawowana przez prof. UŚ dra hab. Zygmunta Kłodnickiego, pod kierunkiem którego i doświadczonej w pracach nad komentarzami Jego uczennicy dr Agnieszki Pieńczak, gwarantuje wysoki poziom merytoryczny. Wynik prowadzonych tym ośrodkiem akademickim badań jest nader pozytywny: opracowano kolejny tom materiałów terenowych skoncentrowanych wokół szeroko pojmowanej problematyki rodzinnej w tradycyjnej i współczesnej kulturze.

Przypomnę tu, że materiały archiwalne PAE za zgodą dyrekcji Instytutu Archeologii i Etnologii PAN zostały przeniesione do Uniwersytetu Śląskiego, do Cieszyna. Wcześniej (w latach 1969-1974) – jak pisze Z. Kłodnicki w „Przedmowie” - badania nad wierzeniami, zwyczajami i obrzędami dotyczącymi narodzin dziecka według kwestionariusza Józefa Gajka pt. „Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe” na obszarze całej Polski przeprowadzili badacze wrocławskiej pracowni Atlasu Etnograficznego (ówczesnego Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN). Obecnie w Cieszynie nad PAE pracuje już najmłodsza grupa badaczy, wykształcona w tym ośrodku akademickim.

Tom 9 PAE pt. „Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z narodzinami i wychowaniem dziecka” (cz. I) składa się z sześciu części, poprzedzonych „Przedmową” autorstwa Z. Kłodnickiego, całość zamykają: Spis map, Bibliografia oraz cztery Aneksy. Na tę zbiorową pracę składają się autorskie studia następujących autorów: Sabiny Gruszki (*Zabiegi magiczne wpływające na płodność oraz prognozy i wróżby o przyszłej płci dziecka*), Renaty Zowady (Uchwat), (*Babka, babcia w polskiej obrzędowości urodzinowej; Rola babki oraz innych osób w zabiegach związanych z łożyskiem, czepkiem, pepowiną oraz pierwszą kąpielą dziecka; Inne czynności wykonywane przez babkę w pologu i późniejszym okresie*), Edyty Diakowskiej (*Demony porywające i odmieniające dzieci*), Przemysława Koppa, Agnieszki Pieńczak (*Rodzice chrzestni*).

Tom 9 Komentarzy PAE wychodzi naprzeciw zgłaszanym od wielu lat postulatami dotyczącym potrzeby czy wręcz konieczności prowadzenia systematycznych badań nad szeroko pojętą historią kultury, w tym przypadku nad problematyką rodzinną. W tej recenzowanej książce mamy więc do czynienia i z kontaminacją, przenikaniem, krzyżowaniem się, jak i pewną stabilnością, konserwatyzmem, a również zanikaniem pewnych zjawisk typowych dla pierwotnej kultury, a także z tworzeniem się i ekspansywnym funkcjonowaniem nowych zjawisk kulturowych. Jak widać, problematyka rodzinna należy do bardzo interesujących „tematów” nie tylko naszych czasów. Skoncentrowana wokół „planu” etnogeograficznego zawartość materiału książki dobrze je ilustruje, dopełnia, komentuje, analizuje etc. Otrzymujemy po raz pierwszy w jednym tomie tak rozległe materiały źródłowe o szeroko rozumianej tradycji rodzinnej z perspek-

tywy etnogeograficznej. Wartości tej pracy należy więc upatrywać nie tylko w ilości pozyskanych materiałów z całej Polski, ale również w tym, że zostały one zarejestrowane również współcześnie podczas ich weryfikacji. Posiadają one zatem dodatkowe walory dokumentacyjne, informacyjne i poznawcze, rozwijają badania nad procesem przemian tradycji ludowej oraz umożliwiają prowadzenie prac komparatystycznych.

(ts)

Etnologiczne i antropologiczne obrazy świata – konteksty i interpretacje. Prace ofiarowane Profesorowi Zygmuntowi Kłodnickiemu w 70. rocznicę urodzin.

Pod red. Haliny Rusek i Agnieszki Pieńczak.

Cieszyn-Katowice: Uniwersytet Śląski w Katowicach 2011, 406 s.

Dorobek Profesora Zygmunta Kłodnickiego wyznaczają Jego konkretne dokonania naukowe, prace badawcze (by wyróżnić tu *Polski Atlas Etnograficzny* (PAE) i systematycznie publikowane kolejne tomy w ramach serii Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego pn. „Komentarze do PAE”), sukcesy dydaktyczne i osiągnięcia organizacyjne. Do tomu dedykowanemu Jubilatowi z racji 70. rocznicy urodzin złożyli swe prace etnologowie, antropologowie, folklorysty, socjologowie, historycy, pedagogowie, teologowie. Wśród nich można wyróżnić badaczy z różnych ośrodków akademickich w kraju i spoza jego granic, w tym przyjaciół, współpracowników i uczniów. W sumie powstała księga interesująca, poświadczająca wspólny, co nie znaczy, że nie wieloaspektowy zarazem zakres badawczy wielu dyscyplin humanistycznych. Ów dialog kultur słowiańskich za prawą prof. Z. Kłodnickiego jest w niej bardzo czytelny. Najważniejszą z przesłanek, jaka wynika z tego zbiorowego wysiłku twórczego autorów, jest potrzeba i konieczność systematycznych badań nad człowiekiem, jego historią i kulturą. Specjaliści, reprezentujący różne ośrodki akademickie, podejmując w swych tekstach konkretne zagadnienia, stworzyli książkę o tradycji i perspektywach współczesnych badań nad kulturą.

Artykuły zostały uporządkowane w pięć spójnych i wyrazistych grup problemowych. Całość poprzedzają: *Przedmowa* autorstwa Haliny Rusek i studium pt. *Na szlakach kultury. Życie i dzieło Profesora Zygmunta Kłodnickiego*, opracowane przez Annę Drożdż. Część pierwszą pt. *Studia nad zróżnicowaniem kulturowym – różne ujęcia i perspektywy badawcze* stanowią prace następujących autorów: Bronisławy Kopczyńskiej-Jaworskiej i Marcina Piotrowskiego (*Europejskie badania porównawcze kultury – Eurethno*), Agnieszki Pieńczak (*Specyfika materiałów źródłowych Polskiego atlasu etnograficznego*), Anny Weroniki Brzezińskiej, Justyny Słomskiej-Nowak (*Czy i jak badać dziś strój ludowy?*), Mirosława Válki (*Haná v díle Balthasara Hacqueta. Příspěvek k etnografii Moravy v 18. století*), Jiřího Langer, Heleny Bočkovéj (*Příspěvek k interdisciplinárnímu a internetníkému pojetí pojmu obydlí*), Petera Slavkovského (*Sociálne determinácie tradičnej*

agrarniej kultury Slovenska), Rastislavy Stoličnej (*Tradičný stravovací poriadok v rurálnych spoločnostiach na Slovensku*), Mojmíra Benžy (*Rodina a príbuzenstvo na Slovensku vo svetle etnokartografického bádania*), Ľubicy Faltánovej (*K pracovnej migrácii na Slovensku*), Hany Hlôškovej (*Obraz zbójnika – od bohatera ludowego do narodowego*), Jacka Żukowskiego (*Postawy Kurpiów wobec przyrody*), Zenon Gajdzica (*Metody etnograficzne w warsztacie badawczym pedagoga specjalnego (na przykładzie diagnozy klasy integracyjnej)*).

Blok tekstów antropologicznych pomieszczonych w części drugiej pt. Wokół tożsamości i etniczności prezentuje się równie interesująco, zarówno ze względu na różnorodność postaw badawczych, jak i obszarów zainteresowań: Marian G. Gerlich (*Nowy etnomit? Przypadek szczególny ustanawiania i klasyfikowania wyobrażeń i toposów na poziomie grupy etnicznej*), Grzegorz Pelczyński (*Ormianie polscy jako wspólnota subetniczna*), Stanisław Węglarz (*Etniczno-etnograficzne zróżnicowanie historycznej góralszczyzny na pograniczu polsko-słowackim*), Ryszard Vorbrich (*Spoleczeństwo segmentalne. Europejska koncepcja czy rzeczywistość Neurów*).

Badania naukowe, wyróżnione w części trzeciej recenzowanej książki, jak sam jej tytuł wskazuje: Obrazy miasta, dotyczą szeroko pojmowanej problematyki miejskiej: Grzegorz Odoj (*Między utopią a ideologią. Miasto socjalistyczne i jego przestrzeń*), Jacek Schmidt (*Borne Sulinowo – budowanie nowej społeczności w postsowieckiej przestrzeni miejskiej*), Grzegorz Błahut (*Interakcje symboliczne w kontekście geografii humanistycznej miasta – na przykładzie wlepek i graffiti*), Grzegorz Studnicki (*Kalendarze skoczowskie – między pamięcią, tradycją a narracją o przestrzeni miejskiej*), Maciej Kurcz (*Dżuba – miasto pogranicza afrykańskiego. Analiza różnych aspektów doświadczenia pograniczności*).

W recenzowanym tomie nie mogło zabraknąć prac dotyczących kategorii „swoj” i „obcy” oraz ich funkcjonowania w różnych kulturach. Zadość czyni tej problematyce czwarta część książki pt. Oblicza obcości: Ewa Baniowska-Kopacz (*„Swoi” i „obcy” w społeczności lokalnej. Przykład dialogu w kontekście działań dla wspólnego dobra*), Katarzyna Kość-Ryżko (*Adaptacja polskich repatriantów z Kazachstanu. Oblicza obcości wśród „swoich”*), Urszula Lehr (*Wizerunki żebracze w kulturze polskiej. Od misji do gry*).

Wieloaspektowa problematyka kulturowa dotycząca ostatniej, piątej części książki pt. Magia i religia w perspektywie etnologicznej, folklorystycznej i teologicznej, pozwala uchwycić jak w soczewce całą złożoność podjętych w niej zróżnicowanych zjawisk, a więc dotyczących pierwotnych wierzeń ludowych, kontaminacji ich z religią, miejsca Kościoła w nowej rzeczywistości społeczno-kulturowej i politycznej, także współczesnej religijności wybranych środowisk. Zob.: Henryk Zimoń (*Pojęcie i interpretacja magii w świetle badań wybranych antropologów*), Władysław Baranowski (*Specyfika wierzeń religijno-magicznych polsko-litewskich Tatarów w drugiej połowie XIX i w pierwszej połowie XX wieku*),

Katia Michajłowa (*Obchody świętojańskie w Bułgarii*), Józef Budniak (*Kościół w Czechach i Słowacji po „aksamitnej rewolucji” w kształtowaniu swego dziedzictwa kulturowego i duchowego*), Jacek Grzywa (*Religijność wiernych Kościoła polskokatolickiego (na przykładzie Diecezji Krakowsko-Częstochowskiej)*), Wojciech Świątkiewicz (*Religia i religijność w przestrzeni współczesnego miasta. Zarys zagadnienia na przykładzie Katowic*).

(ts)

MICHAJŁOWA, K.: Dziad wędrowny w kulturze ludowej Słowian.

Przekład z bułgarskiego: Hanna Karpińska.

Warszawa: Oficyna Naukowa 2010. 488 s., 63 il.

Dzieło Katii Michajłowej jest w skali nauki światowej unikatowe. Prześledzono w nim i zanalizowano ogromny materiał, po raz pierwszy dziad wędrowny został przedstawiony jako typowy przykład profesjonalizmu w folklorze i poddany analizie pod względem typologii, semantyki, funkcji i repertuaru w całym świecie słowiańskim, przy czym przeprowadzono paralele między działalnością i twórczością dziadów wśród Słowian zachodnich, wschodnich i południowych. Monografia bułgarskiej folklorystki i antropologa kulturowego z jednej strony wpisuje się w nurt komparatywnych badań sławistycznych, charakterystycznych dla pokolenia uczonych kładących fundamenty folklorystyki słowiańskiej, z drugiej zaś – jest to studium, w którym na potrzeby analizy ogromnego materiału zbieranego przez autorkę przez wiele lat wykorzystano najnowsze ujęcia teoretyczne. Pojawienie się tej książki ma szczególną wagę w chwili, gdy kwestionuje się istnienie kulturowej i językowej wspólnoty słowiańskiej. Ogólny kryzys sławistyki charakteryzuje się badaniami idącymi w kierunku zainteresowania kulturami poszczególnych krajów słowiańskich. W tym kontekście studium Katii Michajłowej jest udaną próbą przewyciężenia separatyzmu naukowego, demonstrującą zalety spojrzenia na kulturę ludową Słowian jako całość. Równocześnie zaletą książki jest to, że autorka rozpatruje słowiańską kulturę ludową nie jako odmienną, lecz jako nierozłączną część kultury europejskiej, ukazując zjawisko wędrownych dziadów w kontekście dwu dużych gałęzi kultury europejskiej: zachodnioeuropejskiej i bizantyjsko-słowiańskiej. Niezwykle cennym elementem książki jest liczący ponad 220 stron aneks, w którym znalazły się zarówno teksty zebrane przez autorkę podczas badań terenowych prowadzonych w różnych krajach słowiańskich, jak i niepublikowane dotąd teksty archiwalne i reedycje pieśni i innych utworów dziadowskich (bułgarskich, białoruskich, serbskich, chorwackich, czeskich, polskich, słowackich, rosyjskich, ukraińskich) z trudno dostępnych wydań z XIX i początku XX wieku.

(epk)

**ŁEŃSKA-BAK, K.: O pokarmach, smakach i utraconych znaczeniach.
Historia kultury „sub specie culinaria”.**

Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego 2010. s. 328.

Zasadniczym przesłaniem, jakie przyświeca Autorce książki *O pokarmach, smakach i utraconych znaczeniach. Historia kultury „sub specie culinaria”* (Opole 2010) jest wykazanie, że potrzeba odżywiania ma uwarunkowania nie tylko fizjologiczne, jest przecież zawsze realizowana w określonym porządku kultury, pokarmy powinny więc być rozpatrywane jako swoiste znaki, których właściwa interpretacja może dostarczyć ważkich informacji na temat struktur społecznych, sposobu postrzegania świata przez członków wspólnoty. Aby to wykazać K. Łeńska-Bak przyjmuje adekwatne narzędzia badawcze – przedstawia propozycję nowego spojrzenia na historię kultury, a w wypracowanej przez nią koncepcji uwzględnione zostały rozważania i ustalenia z zakresu historii idei, semiotyki, teorii dyskursów, antropologii postmodernistycznej i nowej historiografii. Korzysta też pomocniczo z prac przedstawicieli innych szkół badawczych, m.in. strukturalistów, fenomenologów, hermeneutów. Tak zarysowana koncepcja badawcza pozwoliła Katarzynie Łeńskiej Bak na syntezę ważnego wątku w historii kultury – przedstawienia funkcji i znaczeń pokarmów, kulturowych systemów ich reglamentacji, walorów przypisywanych im w różnych historycznych typach dyskursów (od magicznego, rytualnego, przez religijny, oparty o konwenans do racjonalności dietetyków).

Pokarmy, ich klasyfikacje, a także aksjologizacja, według ustaleń Autorki, okazywały się skutecznymi i silnie stygmatyzującymi elementami wykorzystywanymi zarówno w dyskursie tożsamościowym, jak i w praktyce życia społecznego: budowanie dystansów etnicznych, klasowych, wyznaczanie relacji między płciami. Jedzenie, zwłaszcza odświętne, obrzędowe, jak wykazuje Łeńska-Bak, może posiadać z kolei uzasadnienia magiczne, symboliczne, czy religijne, zawsze jednak posiada swój historyczny wymiar, podlega procesowi utraty, zapomnienia czy wymiany znaczeń. Badając pokarmy obrzędowe wskazuje na zmiany, jakie dotknęły tradycyjną obrzędowość oraz na stopniowe przekształcanie się rytuału w ceremonię.

Przeprowadzona przez K. Łeńską-Bak analiza dotycząca jedzenia codziennego i obrzędowego stała się ostatecznie argumentem na rzecz opinii o głębokości zmian we współczesnej mentalności, sposobach widzenia świata, zwłaszcza dokonujących się na poziomie myślenia potocznego. Odczytanie znaczeń pokarmów i uczt obrzędowych pozwoliło jej postawić diagnozę na temat kultur dawnych, ale i kultury współczesnej, wskazując przy tym na zmiany mentalności, różnice w typie regulacji w owych kulturach.

(ms)

Zmowa, intryga, spisek. O tajnych układach w strukturze codzienności.

Red. Katarzyna Leńska-Bąk, Magdalena Sztandara. Seria:

Stromata Anthropologica 6.

Opole : Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego 2010. 365 s.

Książka *Zmowa, intryga, spisek. O tajnych układach w strukturze codzienności* jest pokłosiem konferencji naukowej zorganizowanej w kwietniu 2010 r. i stanowi 6 tom w serii *Stromata Anthropologica*, inicjatywie wydawniczej powołanej do życia przez opolskich kulturoznawców jako miejsca spotkań dyskursów różnych intelektualnych proveniencji i wielu dyscyplinarnych tradycji. Wspólną, integrującą płaszczyznę zarówno w tej, jak i w poprzednich publikacjach w serii, tworzy poza oczywistą jednością problematyki (kontrastującą z wielością paradygmatów interpretacyjnych), założenie o możliwości i celowości konfrontowania rozmaitych dyscyplinarnych języków na gruncie szerokiej antropologicznej formuły wiedzy o człowieku i jego kulturach.

Tom prezentuje wachlarz analityczno-interpretacyjnych możliwości podejmowania zagadnień spisku, tajnych zmów i układów jako istotnych korelatów tak współczesnej, jak i historycznych kultur oraz odpowiadających im form świadomości społecznej, z perspektywy literaturoznawczej, filmoznawczej, folklorystycznej, kulturoznawczej, socjologicznej, etnologicznej, historycznej. Autorzy włączonych do publikacji artykułów tropią rozmaite przejawy obecności zarówno historycznie i faktograficznie potwierdzonych zmów i niejawnych układów (np. w średniowiecznych wspólnotach braterskich, wśród francuskich libertynów epoki rokoka, w kulturze mieszczańskiej, w organizacjach typu mafijnego, w środowisku dziennikarskim i wśród reżyserów filmowych), jak i przyglądają się swoistej logice oraz historycznej dynamice teorii spiskowych (np. w kinie niemym, w thrillerach filmowych z lat 70. XX w., w kontekście rytualnego uboju zwierząt dokonywanego przez Żydów). Te ostatnie zdefiniować można na podstawie prezentowanych w książce tekstów jako mentalne struktury organizujące możliwość nadawania całościowego sensu niepokojącym aspektem rzeczywistości. Swoisty ów model interpretacji świata sytuuje się, co istotne, zarówno poza gruntem wyjaśnień dostarczanych przez oficjalną naukę, jak i w oderwaniu od niezupełnie dziś pod tym względem skutecznych systemów religijno-metafizycznych. Książka stanowi istotny dokument toczących się we współczesnej humanistyce i naukach społecznych dyskusji nad trwałością i zmiennością kulturowych struktur myślenia i wzorów działania, jak również nad obecnym stanem społecznej świadomości. Jednocześnie należy docenić ją jako propozycję autonomiczną, formułującą nowe stanowiska w debacie na temat znaczenia i funkcji rzeczywistych niejawnych społecznych układów oraz dynamiki myślenia o świecie w kategoriach spisku tajnych i ponad miarę potężnych organizacji.

Wprowadzenie (Katarzyna Łeńska-Bąk)

Janusz TAZBIR, Teoria spiskowa w literaturze pięknej

Mieczysław C. PACZKOWSKI, Coniurare – coniuratio – coniurantes. Zakres znaczeniowy w literaturze starochrześcijańskiej i średniowiecznej

Franciszek ROSIŃSKI, Intryga i podstęp w czasach biblijnych

Bogusław BEDNAREK, Spisek jezuitów, spisek franciszkanów. Rozważania o powieściach Eugèn’a Suego i Johna Sacka

Joanna ZAGOŹDŻON, Przywary ludzkie w ogrodach rozkoszy w Wizerunku Mikołaja Reja

Krzysztof Piotr SKOWROŃSKI, Intryga erotyczna jako inscenizacja władzy w twórczości Witolda Gombrowicza

Małgorzata RYGIELSKA, Łaźnie i intrygi

Adam GŁOWACKI, Intryga buduarowa w kulturze rokoka

Mateusz SZUBERT, Wirtuozeria intrygi w kulturze mieszczańskiej

Katarzyna ŁEŃSKA-BĄK, Ubój kosztowny – spiskiem żydowskim przeciwko Polsce i Polakom?

Joanna MORAWIECKA, Jędrzej MORAWIECKI, Projekcja spisku w grze twórców z ośrodkami władzy symbolicznej. Porównanie strategii środowisk dziennikarskich i reżyserów filmowych we współczesnej Polsce

Arkadiusz LEWICKI, Spiskowe teorie i tajne organizacje w kinie niemym

Kamil MINKNER, Krytyka tradycyjnego modelu analizy teorii spiskowych w kontekście thrillerów konspiracyjnych w latach 70.

Jacek GRĘBOWIEC, Rola intrygi w europejskich obrazach Woody’ego Allena

Monika GÓRSKA-OLESIŃSKA, Media wyobrażone a teorie spisku

Magdalena SZTANDARA, Obrazy świata, „który będzie”. Spisek, konwencja czy realne zagrożenie?

Marta WÓJCICKA, Diabelskie intrygi, czyli obraz diabła w tekstach prozy ludowej

Dorota ŚWITAŁA-TRYBEK, Kto zawinił? O sposobach „wyjaśniania” tragedii (na przykładzie wybranych katastrof w kopalniach)

Janina HAJDUK-NIJAKOWSKA, Teoria spiskowa jako gatunek legendy miejskiej

Barbara PABIAN, „Zmowa milczenia” czy „teoria spisku”. UFO w perspektywie mitu współczesnego

Agata STRZAŁA, Integracyjna rola zмовy na przykładzie wybranych tajnych stowarzyszeń

Zuzana PROFANTOVÁ, Prawda i kłamstwo w codzienności narracyjnej. Komunikacja personalna i medialna

Bartosz JASTRZĘBSKI, Kłamstwo w strukturze codzienności

(wk)

SZUBERT, M.: Żyjąc w cieniu śmierci... Kulturowy obraz gruźlicy.

Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze 2011. s. 175.

Zasadniczym przedmiotem rozważań Autora jest refleksja nad chorobą i jej kulturowymi uwarunkowaniami. M. Szubert przeprowadza wnikliwą analizę semiotyczną różnych dysfunkcji somatycznych, by ostatecznie wskazać, że mówienie o chorobie, bólu i cierpieniu bez odwołania do kontekstu kulturowego jest niepełne i nie przynosi zadowalających wyników poznawczych. W tym sensie książkę Mateusza Szuberta można z pewnością odczytać jako udaną próbę przełamania jednostronnego, biomedycznego modelu traktowania o epidemiach i chorobach w ogóle.

Najwięcej uwagi Autor poświęca przypadkowi gruźlicy, która to – jego zdaniem – wywarła niekwestionowany wpływ na kulturę europejską, pozostawiając trwałe ślady w zbiorowej świadomości społeczeństw Zachodu, a także oddziałując na twórczość wielu artystów XIX i XX wieku. Centralnym punktem książki uczynił Autor proces mitologizacji gruźlicy od jej narodzin (koniec XVIII wieku) aż po apogeum metaforyzowania tuberkulozy w kulturze modernizmu oraz w początkach XX wieku. Obok wnikliwych studiów literackich, poświęconych piarstwu „spod znaku choroby”: Ignacego Dąbrowskiego, Franza Kafki, Stanisława Brzozowskiego, Jerzego Lieberta, Jarosława Iwaszkiewicza, Tomasza Manna i Kazimierza Ratonia (by wymienić najważniejszy krąg pisarzy omawianych przez M. Szuberta) Autor przywołuje także twórczość malarzy: Edward Munch, Jacek Mierzejewski, muzyków: Fryderyk Chopin, Karol Szymanowski, a nawet świętych mistyków Kościoła: św. Teresa z Lisieux, św. Faustyna, których życie naznaczone zostało chorobą. Osobny rozdział dotyczy prozy Stanisława Grzesiuka, którego powieść-dziennik *Na marginesie życia* odczytać można jako rzadki w literaturze przykład demitologizacji gruźlicy.

Książka Mateusza Szuberta, złożona z Wprowadzenia oraz siedmiu zasadniczych rozdziałów, stanowi niezwykle ciekawe połączenie wiedzy historyczno-kulturowej, literaturoznawczej, a także medycznej. Znaczna część pracy M. Szuberta obejmuje bowiem problematykę zmagania się ze śmiertelną chorobą i w tym sensie dotyczy tematu niemalże archetypicznego. Nadawanie chorobie dodatkowych znaczeń, transponowanie bolesnej rzeczywistości w szeregu metafor i symboli, wreszcie operowanie tzw. estetyką maładyczną odczytać można jako uniwersalne sposoby osvajania tego, co trudne, a nierzadko także i niewytłumaczalne.

(klb)

Lidová kultura a nářečí na Boskovicku. Vlastivěda Boskovicka. Svazek 2.

Miroslav Válka (ed.) a kolektiv. Boskovice:

Muzeum Boskovicka v nakladatelství Albert 2009. 369 s.

Území Boskovicka, vymezené přibližně hranicemi bývalého stejnojmenného okresu (před r. 1960), nepředstavuje z národopisného hlediska jednotný celek. Podle charakteru tradiční lidové kultury jej tvoří několik víceméně ohraničených subregionů: Malá Haná a Dražansko, západní cíp kraje sahá k Olešnici a Kunštátu, severní k Letovicím a Křetínské kotlině. Do regionu zasahovaly dva jazykové ostrovy, tvořené Němci v okolí Brodku u Konice a na tzv. Hřebečsku s hospodářskými a kulturními centry v Moravské Třebové, Svitavách a Lanškrouně. Etnickou mapu dotvářeli Židé – boskovické ghetto bylo jedno z největších na Moravě. Ani po náboženské stránce nepanovala jednotna – tajní evangelíci přečkali rekatolizaci a po vydání tolerančního patentu (1781) vznikly sbory v Prosetíně, Rovečném a Vanovicích.

Monografie obsahuje tyto kapitoly: *Úvod*. M. Válka: *Přehled odborného zájmu o lidovou kulturu; Etnografická rajonizace a diferenciacie Boskovicka; Tradiční zemědělství a chov dobytka; Domácká výroba a řemeslo; Zpracování potravin a lidová strava*. J. Pokorný: *Vesnické sídlo, dům a bydlení*. L. Nováková: *Tradiční oděv*. A. Kalinová: *Lidová výtvarná kultura*. R. Doušek: *Společenský život v rodině a v obci; Kalendářní cyklus zvyků a obyčejů; Projevy duchovního života a lidová religiozita*. M. Šrámková: *Lidové umění slovesné*. M. Toncrová: *Lidové umění hudební a taneční*. S. Kloferová: *Nářečí na Boskovicku*. *Závěr*. M. Válka: *Biografický slovník národopisných a vlastivědných pracovníků, etnografů a folkloristů Boskovicka*. Nechybí vyčerpávající seznam literatury a pramenů, medailony autorů ani bohatý obrazový doprovod v textu i samostatné barevné příloze.

(az)

Písň z Kopanic ze zápisů Josefa Černíka.

Marta Toncrová – Lucie Uhlíková (eds.)

Brno: Etnologický ústav AV ČR Praha – pracoviště Brno. 2010. 430 s.

Vyšel další výsledek systematického a dlouhodobého edičního programu etnomuzikologie na brněnském pracovišti Etnologického ústavu AV, který pokračuje v regionální koncepci a byl započatý v polovině 20. století Karlem Vetterlem. Mezi zajímavé hudební regiony na Moravě patří Kopanice, jimž věnují editorky nový svazek z řady pramenů lidových písní. Nevelký region se nachází na východní Moravě a moravsko-slovenském pomezí a tak ukazuje na blízké vztahy lidové hudby z moravské a slovenské strany kopaničářského osídlení. Pochází z něj mimořádně velká notovaná sbírka písní Josefa Černíka (1880–1969), čítající

okolo 3.000 zápisů, z nichž jen malá část byla na počátku 20. století publikována. Edice přináší 672 zápisů ze sběratelova rukopisného fondu. Obsahuje studii o sběrateli, jeho počínání a kontextech, o hudebním dialektu a interpretaci písní; za odbornou studii v češtině následuje obsáhlý anglický souhrn. Editorky zařadily také původní Černíkova pojednání o lidové písni, potřebný nářeční slovník, rejstřík lokalit a seznam zpěváků a zpěvaček. Edici uzavírá cenný incipitový seznam veškerých písní z Černíkových sběrů a historické obrazové dokumenty.

(vf)

Las Tradiciones Folclóricas en la Cultura de los Pueblos Eslavos. Centro de Lingüística Aplicada.

Renáta BOJNIČANOVÁ – Salustio ALVARADO (eds.):
Madrid 2010, 266 s.

Editori pripravili zborník príspevkov autorov z piatich slovanských krajín a zo Španielska, kde sa v Madride konala 3.–4. apríla 2008 na Filologickej fakulte Univerzity Complutense Medzinárodná konferencia Tradície folklóru a kultúry slovanských národov. Konferencia bola venovaná 180. výročiu narodenia slovenského zberateľa tradičnej prózy Pavla Dobšinského (1828 – 1885), 150. výročiu prvého vydania jeho zbierky ústnej prózy a osmdesiatinám slovenskej folkloristiky Viery Gašparikovej.

Zborník je tematicky rozdelený do piatich kapitol: 1. Folklórne tradície v slovenskej kultúre. Obsahuje príspevky: Viera Gašpariková: Povesti Pavla Dobšinského v kontexte jeho doby; Hana Hlôšková: Slavista Frank Wollman a jeho výskumy ľudovej prózy na Slovensku v medzivojnovom období; Viera Gašpariková: Ľudové tradície o zbojníkoch a ich medzietnický kontext; Renáta Bojničanová: Bandolerizmus v dejinách, v slovenskom a katalánskom folklóre a literatúre; Joanna Goszczyńska: Folklórne inšpirácie v slovenskej mesianistickej poézii; Valéria Kováčová Rivera de Rosales: Ústna tradícia a slovenská literatúra; Gabriela Kiliánová: Devín – miesto pamäti troch národov; Eva Krekovičová: Politické zmeny a ich odraz v jazyku politikov a vo folklóre: príklad Slovenska po roku 1989 a 1993. Do druhej kapitoly, venovanej českej kultúre zaradili editori príspevok Jany Pospíšilovej: Detský folklór a česká folkloristika. Tretiu časť publikácie tvoria príspevky, venované poľskej kultúre a obsahuje príspevky: Magdalena Świątek: Počiatky poľského štátu podľa ľudových povestí; José Ignacio López Fernández: Poľská ústna tradícia v diele Galla Anonyma. Bulharskej kultúre je venovaná 4. časť zborníka s príspevkami: S. Alvarado: Reminiscencie Almogavarov v kolektívnej pamäti Bulharov; Maya Ionova: Folklórne prvky v dielach "Slavia Orthodoxa"; Javier Juez Gálvez: Folklór a počiatky novej bulharskej literatúry, Tania Dimitrova Laleva: Príslovia ako prameň lingvistickej a sociálnej informá-

cie. Posledná časť publikácie je venovaná Folklórnym tradíciám v ruskej kultúre s príspevkami: Svetlana Maľavina Mágia čarovnej rozprávky; Aída Fernández Bueno: Témy a osobnosti ruskej literatúry: od prototypu k fikcii.

Zborník obsahuje zhrňujúci záver z pera editorky R. Bojničanovej, stručné odborné biografie jednotlivých autorov a výberovú bibliografiu.

Príspevky sú publikované v španielskom jazyku, čo približuje poznatky slavisticky orientovaného štúdia ďalšiemu okruhu odborníkov.

(hh)

STRETNUTIE S ROZPRÁVKOU. Pohľad do života a diela etnologickej PhDr. Viery Gašparíkovej, DrSc.

Editorka Hana Hlôšková. Bratislava : Ústav etnológie SAV,
Národopisná spoločnosť Slovenska, Slovenský komitét slavistov 2011. 248 s.

S významnou slovenskou folkloristkou PhDr. Vierou Gašparíkovou, DrSc. sme roku 2008 oslávili jej 80. výročie narodenia a zároveň udelenie Európskej ceny za rozprávky Nadáciou pre rozprávky Waltera Kahna. Tohto roku vyšla jej dlho pripravovaná špeciálna bibliografia nazvaná *Stretnutie s rozprávkou*, ktorá okrem osobného *Portréту* V. Gašparíkovej (s medailónom H. Hlôškovvej) so širokým sprístupnením a charakterizovaním jej teoretického diela venovaného najmä ústnej slovesnosti v komparatívnom a medzinárodnom kontexte, terénnych výskumov, aktuálnej reprezentácie slovenskej folkloristiky a profesijných aktivít na Slovensku i v zahraničí, uvádza príkladne a dôsledne spracovanú *Bibliografiu* do hlavných skupín jej triedenia: Historiografia; Teória a metodológia; Ľudová kultúra; Folklór, ľudová slovesnosť; Ľudová próza; Druhy a žánre ľudovej prózy; Literatúra pre deti a mládež; Ľudoví rozprávkari, veršovci; Ľudová pieseň; Editorická činnosť; Prekladová literatúra; Literatúra o autorke. Jednotlivé skupiny obsahujú konkrétne štúdie, samostatne publikované práce (ich ohlasy, recenzovanie a citovanie), autorkine recenzie, katalógy, edície, správy a referáty, populárno-vedecké články. Literatúra o autorke uvádza od konca 60. rokov 20. storočia až do súčasnosti domáce a zahraničné články, bibliografie, rozhovory a jubilejné príspevky, ktoré sú výrazným zhodnotením osobnosti a diela autorky. Časť *Iné profesijné aktivity* dopĺňa autorkine účasti na odborných domácich a zahraničných akciách, jej terénne a archívne výskumy, rozhlasové a televízne relácie a dokumentárne filmy, členstvo a funkcie v domácich a medzinárodných vedeckých spoločnostiach, vyznamenania, rukopisné práce v archívoch, prednášky a prezentácie kníh. Bibliografiu uzatvára *Fotografická príloha*.

Bibliografia PhDr. Viery Gašparíkovej, DrSc. poukazuje aj na viaceré odborné orientácie autorky okrem najvýznamnejších prác dlhodobo venovaných rozprávkam a najmä textovému i vedecko-komparatívnomu spracovaniu zberateľských materiálov z fondu F. Wollmana. Ide predovšetkým o témy zbojníctva, pro-

tifašistického odboja, o humoristické rozprávania a rôzne žánre tradičnej ľudovej prózy. V. Gašparíková svojou širokou záujmovou aktivitou počas polstoročia odbornej folkloristickej práce sa stala nielen jednou z najvýznamnejších a najznámejších slovenských bádateľiek Ústavu etnológie SAV v medzinárodnom a osobitne slavistickom kontexte, ale aj výnimočnou reprezentantkou slovenskej etnológie. Jej bibliografia je navyše výraznou súčasťou dejín slovenskej etnológie, pohľadom na dobové aktivity folkloristických terénnych výskumov aj teoretickú orientáciu.

(zv)

**DROPOVÁ, Ľ. – KREKOVIČOVÁ, E.: Počúvajte panny, aj vy mládenci...
Letákové piesne zo slovenských tlačiarň.**

Bratislava : Eterna Press – Ústav etnológie SAV 2010. 495 s.

Ľ. Droppová, ktorá sa ako prvá folkloristka na Slovensku koncom 50. rokov 20. storočia sústredene venovala problematike jarmočných/letákových piesní, pripravila v spolupráci s E. Krekovičovou, publikáciu, ktorej gros tvorí katalóg týchto tlačí. Katalóg je teritoriálne vymedzený produkciou tlačiarň na Slovensku, resp. v Budapešti, kde v 19. storočí žila početná slovenská komunita. Publikácia nadväzuje na rad katalógov folklórnych žánrov – *Katalóg slovenskej ľudovej prózy I.–II.* (Bratislava 1991, 1992) – autorka: Viera Gašparíková a *Katalóg slovenských naratívnych piesní I.–III.* (Bratislava 1998) – autorka: Soňa Burlasová.

Katalóg, kde zostavovateľka Ľ. Droppová uplatnila tematicko-typologický prístup, je možné označiť aj ako antológiu jarmočných a púťových piesní, keďže predstavuje základné typy týchto piesní a pri každom type uvádza v plnom znení vybranú ukážku s príslušnými pasportizačnými údajmi. Publikácia obsahuje tiež odborné texty – štúdie: *Letákové piesne vo folkloristickom vedeckom myslení na Slovensku. K zmenám paradigmy a ďalším perspektívam výskumu* (E. Krekovičová), *Letákové piesne a ich spoločné znaky* (Ľ. Droppová), *Špecifické črty letákových piesní jednotlivých etník* (Ľ. Droppová), *K dejinám výskumu letákových piesní na Slovensku* (Ľ. Droppová), *Charakteristika materiálu* (Ľ. Droppová), *Medzi letákovou tlačou a ústnym podaním* (E. Krekovičová).

Publikácia obsahuje obsiahly *Zoznam literatúry*, *Zoznam letákových piesní, uverejnených v katalógu*, *Zoznam obrázkov*, *Slovník menej známych výrazov a Index typov letákových piesní* – v anglickom jazyku. Nezanedbateľnú zložku publikácie tvoria ilustrácie – reprezentatívne ukážky obrazového stvárnenia letákových tlačí, tiež však kvalitné výtvarné a typografické spracovanie publikácie, o ktoré sa zaslúžila E. Kovačevičová-Fudala.

I keď už aj autorky uplatnili v štúdiách komparatistický prístup, publikácia je výborným východiskom na jeho prehĺbenie či už v slavistickom alebo širšom europeistickom kontexte.

(hh)

**LEŠČÁK, M.: Humoristické rozprávanie na Spiši (1962-1967).
(Pokus o výskum frekvencie a výskytu).**

Ed. Hana Hložková. Bratislava : Ústav etnológie SAV,
Katedra etnológie a kultúrnej antropológie FiF UK, Národopisná spoločnosť
Slovenska, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV 2010. 200 s.

Editorka Hana Hložková sa podujala publikačne sprístupniť dizertačnú prácu Milana Leščáka obhájenu v roku 1971 s nezmeneným názvom *Humoristické rozprávanie na Spiši (1962-1967). (Pokus o výskum frekvencie a výskytu)*. S časovým odstupom štyridsiatic rokov majú čitatelia možnosť zoznámiť sa so stále aktuálnymi výsledkami synchrónneho výskumu humoristického rozprávania a anekdoty z troch lokalít na Spiši (Spišský Hrhov, Klčov, Doľany) v období rokov 1962-1967. Práca pozostáva z dvoch častí. V prvej teoretickej časti autor približuje ciele a metodológiu svojho výskumu, predstavuje lokality výskumu a hodnotí doterajší stav celej ústnej prozaickej tradície, teda nielen humoristického rozprávania. M. Leščák v teoretickej časti potvrdzuje, že humoristické rozprávanie spolu s rozprávami zo života predstavuje stále živú súčasť rozprávačského repertoára. Zaujímavá a mimoriadne vzácna druhá (materiálová) časť publikácie obsahuje výber textov, ktoré ilustrujú závery prvej časti publikácie. Popri humoristických rozprávaniach príloha obsahuje aj iné žánre ľudovej prózy, autor uvádza aj príklady nesprávnej interpretácie prozaickej látky.

Autorka predslavu E. Krekovičová vyzdvihuje skutočnosť, že M. Leščák vychádza z funkčno-štrukturalistických prác, ale v oblasti metodiky výskumu sa autor uberá vlastnou cestou. Využíva podnety z príbuzných vedných odborov – z oblasti sociológie, ktoré aplikuje a prispôsobuje folkloristickým zámerom. Do rúk odbornej verejnosti sa tak dostáva práca autora, ktorá je aj po štyridsiatic rokoch zaujímavá a aktuálna.

(kž)

ĽAŠUKOVÁ, V.: Folklórny vektor v kodifikácii bieloruského a slovenského jazyka. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2009. 308 s.

Bieloruská lingvistka a prekladateľka Viktória Ľašuková pripravila zaujímavú monografickú prácu, v ktorej poukazuje na miesto slovesného folklóru v procese kodifikácie spisovných jazykov v národných spoločenstvách Slovanov. Autorka poukazuje na schopnosť slovesného folklóru ovplyvňovať historický vývin jazyka i jeho kodifikovanú podobu. Publikácia je zameraná na výskum jazykových prostriedkov ľudovej rozprávky v bieloruskom a slovenskom jazykovom prostredí.

Jasne stanovený cieľ – odkryť podstatu a špecifickosť transformácie ľudového základu na úroveň štandardného spisovného jazyka – sa autorka usiluje naplniť práve na základe komparácie jazykových prostriedkov slovenských a bieloruských

rozprávok. Analyzuje spracovanie dvoch variantov folklórneho textu z obidvoch jazykových kontextov napríklad aj tak, že predkladá tabuľkový prehľad lexikálnych prostriedkov, ktoré modelujú sujetovo rovnakú situáciu. Práve tá časť práce, kde autorka pracuje s konkrétnym pramenným materiálom, prináša množstvo zaujímavých a inšpiratívnych myšlienok, ktoré poukazujú na univerzálnosť rozprávkového žánru a na paralelnú úlohu folklórnej zložky pri kreovaní spisovných jazykov v obidvoch komparovaných národných tradíciách. Monografia Viktórie Lašukovej *Folklórny vektor v kodifikácii bieloruského a slovenského jazyka* svojou obsahovou náplňou, originalnosťou spracovania, bohatým folklórnym materiálom a aplikatívnosťou poznatkov vo viacerých vedných oblastiach je publikácia bohatým impulzom pre slovenskú i bieloruskú vedu.

(kž)

PÁCALOVÁ, J.: Metamorfózy rozprávky (od Kollára po Pavla Dobšinského)

Bratislava : Ars Poetica, Ústav slovenskej literatúry SAV, 2010. 367 s.

Autorka monograficky spracovala vývinové metamorfózy rozprávkových textov od osvietenského a preromantického obdobia až po romantickú podobu slovenskej ľudovej rozprávky. V slovenskom kontexte ide o vysoko aktuálnu tému vzhľadom na to, že sa jej u nás doposiaľ nevenovala dostatočná pozornosť. V tejto súvislosti sa žiada vyzdvihnúť pozoruhodné úsilie autorky o komplexný pohľad na vývin a premenu záujmu o slovenskú ľudovú rozprávku na úrovni zbierania pramenného materiálu, spracovania rozprávkových látok vrátane teoretického myslenia o ľudovej rozprávke v širšom literárnom, kultúrnom a historickom kontexte. Stredobodom pozornosti autorky je literárnovedná a textologická analýza slovenskej rozprávky s dôrazom na následné literárne spracovanie rozprávkových látok. Na tomto základe autorka charakterizuje prácu a literárne postupy jednotlivých osobností – rozprávkarov s východiskovými textami s cieľom poukázať na genézu knižnej podoby slovenskej rozprávky. Všetky svoje zistenia autorka premyslene a jasne zdôvodňuje pomocou literárnovedných a interpretačných postupov a materiálovo dokladá dostupnými ukážkami východiskových rukopisných prameňov. Monografia Jany Pácalovej prináša originálny pohľad na problematiku slovenskej rozprávky ako prameň poznania slovenského romantického myslenia.

(kž)

LUKÁČOVÁ, A.: Samko Dudík a jeho kapela. Fenomén výraznej osobnosti tradičnej hudobnej kultúry.

Ústav hudobnej vedy SAV, Bratislava 2010. 240 s.

Monografia približuje všestrannú osobnosť myjavského prináša Samka Dudíka (1880 – 1967) v kontexte jeho života, muzikantského pôsobenia v úlohe

primáša, ale aj jeho širších aktivít zasahujúcich do spoločensko-kultúrneho života Slovákov, Moravanov a Čechov. Samko Dudík počas svojho života prispieval k pozdvihnutiu národného povedomia po obidvoch stranách moravsko-slovenskej hranice a v prvej polovici 20. storočia dokázal vzbudiť upadajúci záujem o tradičnú inštrumentálnu hudbu na Morave. Spolu so spoluhráčmi v kapele vytvoril originálny hudobný štýl, ktorý sa dnes označuje ako typicky myjavský.

Publikácia prináša komplexný obraz o osobnom aj pracovnom živote Dudíka a zároveň prispieva k hlbšiemu poznaniu jeho výnimočnej ľudskej aj umeleckej osobnosti. Vo vstupnej kapitole sa autorka venuje chronologickej rekonštrukcii Dudíkovej biografie na základe širokej pramennej bázy, pričom sleduje začiatky, priebeh aj vrcholy jeho muzikantského pôsobenia. Druhá kapitola približuje Dudíkovu kapelu podľa nástrojového obsadenia aj personálnej zostavy a prostredníctvom malých profilov predstavuje Dudíkových spoluhráčov. Jadrom celej práce je jednak zhodnotenie herného repertoáru kapely v jeho hudobnožánrovej šírke, jednak analýza interpretačného štýlu kapely, ktorá predstavuje zároveň jeden z metodických návodov na štúdium ansámblovej hudby. Súčasťou publikácie sú notové príklady zakomponované priamo do textu, v závere notové transkripcie ansámblovej hry (10 kompletných ukážok) a obrazová príloha. Monografia významne rozširuje rad publikácií o tradičnej inštrumentálnej hudbe na Slovensku. Naznačuje, že prostredníctvom výraznej osobnosti možno lepšie pochopiť nielen hudobný prejav, ale aj široké kontextové súvislosti fungovania hudby v určitom sociálno-kultúrnom prostredí.

(hu)

BELIŠOVÁ, J.: Neve gil'a. Nové rómske piesne. New Roma Songs.

Bratislava : Žudro v spolupráci s Ústavom hudobnej vedy SAV, 2010. 267 s.

Piesňová zbierka vznikla ako súčasť výskumného projektu, zameraného na dokumentáciu súčasného repertoáru slovenských Rómov. Materiál uverejnený v zbierke je výsledkom viacerých terénnych výskumov, ktoré Jana Belišová realizovala od roku 1988, ale najmä so svojim pracovným tímom v rokoch 2008 a 2009 v regiónoch východného a stredného Slovenska; paralelne popri zvukových nahrávkach piesní sa uskutočnila aj obrazová a audiovizuálna dokumentácia. Zbierka prináša výber z vrstvy tzv. nových rómskych piesní *neve gil'a*, ktoré sa síce spievali prevažne v rómskych osadách, ale zároveň boli otvorené voči vplyvom z viacerých hudobných žánrov, sociálno-kultúrnych prostredí aj etnik. Zbierka je koncipovaná ako piesňový zborník, ktorý zároveň plní funkciu spevníka – zámerom jeho prípravy bolo na jednej strane sprostredkovať obraz súčasného tradičného spevu Rómov na Slovensku odbornej aj širšej verejnosti, na druhej strane poskytnúť piesne Rómom samotným v prístupnej, pritom odborne spracovanej forme. Piesňový repertoár, ktorý zasahuje do dvoch hudobnoštýlo-

вých kategórií (pomalé t'ahavé piesne na počúvanie, temperamentné piesne tempo giusto do tanca), autorka rozdelila do desiatich tematických skupín. Zbierka obsahuje 211 piesní s transkribovanými nápevmi aj textami, s paralelným prekladom piesňových textov do slovenského aj anglického jazyka. Súčasťou publikácie je rovnomenný DVD nosič s audiovizuálnym záznamom 78 piesní, s 90 piesňami v MP3 formáte. Publikácia obsahuje úvodnú štúdiu autorky, súpis spevákov podľa lokalít, mapku lokalít, súpis textových incipitov podľa tematických skupín, tematicko-motivický index, poznámky k transkripcii nápevov a zásady fonetického prepisu textov. Obrazová príloha, vhodne začlenená pomedzi publikované piesne, približuje atmosféru prostredia a situácie z nahrávania piesní.

(hu)

Фольклор: текст и контекст.

Сборник статей. Сост. Михаил Алексеевский. Москва: Государственный республиканский центр русского фольклора, 2010. 304 с.

В сборнике научных статей, который выпустил Государственный республиканский центр русского фольклора, рассматривается широкий круг проблем, связанных с контекстным подходом к изучению фольклора. Авторы статей обсуждают теоретические вопросы фольклорной контекстологии, применяют на практике методики контекстного анализа и предлагают примеры публикации фольклорных текстов с учетом их внетекстовых связей.

В сборник вошли следующие статьи:

- А. А. Иванова (Москва), *Метатекстовые единства в локальной фольклорной традиции.*
- О. Е. Фролова (Москва), *Фольклорные жанры: внетекстовое пространство и контекст.*
- Т. Б. Дианова (Москва), *Контекстуальные единицы в составе песенно-лирических текстов (типология и функции).*
- О. Ю. Брицына (Киев), *Исполнитель — текст — контекст (о методологической доминанте и практическом смысле интереса собирателя к контексту исполнения).*
- Р. Джорджес (Лос-Анджелес), *К разрешению споров о тексте и контексте.*
- Т. С. Канева (Сыктывкар), *Усть-цилемская «горка» и «горочный» фольклор (песенный репертуар в хороводно-игровом комплексе).*
- Т. А. Агапкина (Москва), *Восточнославянские заговоры от грыжи: текст и ритуал.*
- К. А. Федосова (Москва), *Слово и действие в пастушьих отпусках: устное бытование рукописного текста.*

- В. А. Коршунков (Вятка), *Обрядовые основы некоторых текстов восточнославянского детского фольклора.*
- А. М. Карвалейру (Ульяновск), *Прагматика и функциональность ритуальных предписаний в похоронно-поминальном обряде.*
- М. М. Каспина (Москва), *Дом и обычаи, с ним связанные, в нарративах евреев Подолии и Буковины.*
- А. П. Липатова (Ульяновск), *К вопросу о формировании жанра легенды.*
- Д. В. Агафонова (Санкт-Петербург), *Замечания о «жизненности» и «жалобности» румейских песен (стереотипные представления и контекст бытования).*
- В. Е. Добровольская (Москва), *«Без снасти только блох ловить...» (прескрипции, связанные с использованием инструментов повседневной трудовой деятельности, в традиционной культуре Центральной и Северной России).*
- И. Ю. Назарова (Санкт-Петербург), *Приметы, запреты, предписания: структура и контекст.*
- Е. Е. Жигарина (Москва), *Опыт изучения пословиц в контекстах произнесения.*
- М. В. Ахметова (Москва), *Когда шутят машинисты (розыгрыши в профессиональной субкультуре локомотивных бригад).*
- А. С. Мутина (Санкт-Петербург), *Образ трамвая в устной фольклорной традиции Ижевска.*
- М. Л. Лурье, А.А. Сенькина (Санкт-Петербург), *Песни деревни Вершинино Томского округа.*
- М. Д. Алексеевский (Москва), *Рассказы о причитаниях Марии Модестовны Сахатаровой.*

(та)

ŠVED, I.: **Slovackij foľklor: formy, žanry, poetika.**

Brest : Aľternativa 2010. 413 s.

Prioritným cieľom publikácie Inny Švedovej *Slovackij foľklor: žanry, formy, poetika* bolo zhrnúť v Bielorusku málo dostupné informácie o výsledkoch výskumu slovenského folklóru. Monografia ponúka prehľad dejín zbierania a výskumu ľudovej slovesnej kultúry od 18. storočia až podnes. Autorka charakterizuje základné tendencie v dejinách slovenskej folkloristiky, venuje pozornosť bádateľským školám a smerom súčasnej slovenskej folkloristiky.

Časť monografickej práce Inny Švedovej charakterizuje funkčné a žánrové osobitosti ľudovej poézie – piesní spätých s rodinno-obradovým a kalendárno-obradovým cyklom, ale aj pracovných piesní a trávnic, ktoré sú typické pre slovenské ľudové prostredie. Osobitnú pozornosť venuje tanečným a naratívnyim piesňam, ktoré pertraktujú rodinné vzťahy, historické udalosti, spoločenské témy, mytologické a legendárne sujeta. Upozorňuje na skutočnosť, že v niektorých re-

giónoch Slovenska tieto ľudové piesne pretrvali ako súčasť nielen latentného ale aj živého manifestného repertoára. Na základe výskumov pramenného materiálu autorka konštatuje, že špecifickosť slovenského piesňového repertoára dotvárajú pastierske a zbojnícke piesne, ktoré sú aj súčasťou vianočných betlehenských cyklov. Zdôrazňuje, že slovenské pastierske a zbojnícke piesne plnia dôležitú etnoidentifikačnú funkciu.

Dôležité miesto v monografii patrí charakteristike slovenskej rozprávkovej a nerozprávkovej ľudovej próze. Autorka poukazuje na paralely slovenskej ľudovej prózy nielen v slovanskom a v širšom európskom folklóre, ale aj v knižnej literárnej tradícii. Osobitá pozornosť je v monografii venovaná aj malých folklórnym žánrom, poukazuje sa na špecifické funkcie zaklínaní a zariekaní v systéme rituálnych a magických praktík Slovákov.

Podrobnejší pohľad bieloruskej folkloristky Inny Švedovej potvrdzuje výrazne regionálne špecifiká v oblasti piesňového ale aj rozprávačského repertoára na Slovensku. Monografia si nenárokujú na komplexnosť, ale predstavuje zjednodušený a zovšeobecnený model folklórnych javov, ktoré v autentickom ľudovom prostredí nikdy nezostali statické a nie sú homogénne prítomné na celom území Slovenska. Keďže koniec 19. a zač. 20. storočia je obdobím rozsiahlej dokumentácie veľkého množstva folklórneho materiálu, práve tomuto obdobiu venuje autorka najviac pozornosti.

Syntetická práca Inny Švedovej o slovenskom folklóre je adresovaná najmä pre filológov, etnografov, folkloristov a študentov tých vedných odborov. Prináša zaujímavý pohľad inonárodného bádateľa na historické, teoreticko-metodologické, žánrové otázky slovenského folklóru.

(kž)

Беларуская міфалогія : энцыкл. слоўн.

Склад. І. Клімковіч, В. Аўтушка; навук. рэд. Т. Валодзіна, С. Санько.
Мінск : Беларусь, 2011. 607 с.

Першае выданне энцыклапедычнага слоўніка «*Беларуская міфалогія*» (навуковы рэдактар С. Санько, складальнік І. Клімковіч; перавыдадзены ў 2006 і 2011 гг.) пабачыла свет у 2004 г. Большасць яго артыкулаў пададзена ў семіятычным ключы і мае непасрэднае дачыненне да рэканструкцыі разнастайных кодаў міфапаэтычнага мыслення. У выданні даследчыкі выкарысталі двухсотгадовы вопыт вывучэння беларускай традыцыйнай культуры, запаткаваны М. Анімеле, А. Багдановічам, У. Дабравольскім, З. Даленгам-Хадакоўскім, П. Дземідовічам, А. Кіркорам, Ю. Крачкоўскім, С. Максімавым, М. Нікіфароўскім, М. Нікольскім, Е. Раманавым, А. Семянтоўскім, І. Сербавым, А. Сержпутоўскім, А. Славуцінскім, К. Тышкевічам, М. Федароўскім,

М. Чарноўскай, П. Шэйнам і інш. Амаль ад самага часу выхаду першага варыянта «Слоўніка», як адзначаюць у прадмове да яго выдання 2011 г. навуковыя рэдактары С. Санько і Т. Валодзіна, пачалося яго дапаўненне, напісанне новых артыкулаў. У папярэдніх выданнях міфапаэтычная карціна свету беларусаў прадстаўлена больш як 700 артыкуламі, якія тэматычна парадкуюцца суадносна з 15 асноўнымі кодамі (персанажны, касмаграфічны, ландшафтна-тапаграфічны, календарна-храналагічны, колеравы, раслінны, жывёльны, саматычны і інш.). У апошнім выданні прадстаўлена больш за 250 новых артыкулаў, якія працягваюць акрэсленую ў папярэдніх выданнях тэматыку ці прапаноўваюць новую. Так, гістарычна-легендарная лінія разгортваецца ў артыкулах, дзе падагульняюцца фальклорна-эпічныя і друкаваныя, летапісныя звесткі з беларускай мінуўчыны (Голша, Стафан Баторый, Рагвалод і Рагнеда і інш.). Працягнуты разгляд расліннага, жывёльнага, саматычнага кодаў. Ландшафтна-тапаграфічны код пашыраны міфапаэтычнымі партрэтамі культываваных локусаў (прошча і да т.п.), паселішчаў (Полацк, Магілёў) і краін (Расія, Украіна). Даволі шырока прадстаўлены ў слоўнікавых артыкулах аперацыйныя, агрыбутыўныя, лічбавыя, метэаралагічныя коды. Больш за 200 артыкулаў прысвечана персанажнаму коду. Прафесійны сегмент персанажнага кода прадстаўлены паляўнічым, рыбаком, лягчам, цяляром і інш., а яго этнічны сегмент уключае новыя артыкулы пра латышоў, цыганоў, яцвягаў, палякаў і інш. На гэты раз даволі шырока адлюстраваны сямейны і сацыяльны аспекты персанажнага кода – рытуальныя функцыі брата, сястры, кумоў, цара, князя і інш. Акрамя таго, што аўтары «Слоўніка» рэканструявалі шэраг архаічных міфаў, прадставілі беларускія павер'і, прыкметы, прадпісанні, засцярогі і інш., выданне змясціла «Гласарый». Яго артыкулы прысвечаны раскрыццю такіх найважнейшых паняццяў сучаснай навуцы пра міфалогію і фальклор, як абрад, рытуал, амбівалентнасць, апазіцыі бінарныя, архетып, вобраз, дзеянне рытуальнае, камунікацыя міфалагічная, карціна свету, мадэль свету, код, касмалогія, касмагонія, міф, народная дэманалогія, народная метэаралогія, народная медыцына, народная этымалогія, народныя легенды, сакральнае, хтанічны, эсхаталогія і інш. «Слоўнік» дае максімальна поўную на сённяшні дзень карціну старажытнай мадэлі свету беларусаў. Яго матэрыялы важныя для рэканструкцыі старажытнай мадэлі свету славян, кантрастыўных даследаванняў у сферы міфалогіі і фальклору.

(iaš)

Валодзіна, Т.: Цела чалавека: слова, міф, рытуал.

Мінск : Тэхналогія, 2009. 431 с.

Аktуальнасць манаграфіі Т.Валодзінай «Цела: слова, міф, рытуал» найперш абумоўленая агульнаеўрапейскай тэндэнцыяй да пашырэння меж жаў фальклору, неабходнасцю тэарэтыка-метадалагічнага ўдасканалення

даследавання беларускага фальклору ў рэчышчы новых падыходаў і канцэпцый. Да таго ж аб'ектам кнігі абіраецца не аналізаваная дагэтуль у айчыннай навуцы такая сфера традыцыйнай культуры, як народная медыцына. Захоўвае значэнне і тая акалічнасць, што народна-медыцынскія ўяўленні, будучы прадуктам міфалагічнага мыслення, актыўна функцыянуюць і ў сучасным жыцці беларусаў, арганічна ўваходзяць у структуры народнага менталітэту.

Тэкст манаграфіі вызначаецца назапашаннем багатага фальклорнага матэрыялу і глыбокай распрацоўкай пласта ўяўленняў пра розныя аспекты светабудовы, перадусім пра чалавека ў космасе. Арыгінальная аўтарская канцэпцыя разгортваецца вакол прызнання антрапацэнтрызму як вызначальнага прынцыпу мадэлявання свету ў архаічным соцыуме.

Т.Валодзінай давялося зрабіць даволі няпростую, адказную і метадалагічна арыгінальную працу – сабраць разам уяўленні пра цела чалавека, яго хваробы і іх лекаванне з самых розных крыніц, падаўшы ад лексем-найменняў, праз фразеалогію і парэміялогію, песню ды казку да разгаліваных складаных абрадаў і комплексаў. Матэрыялы кнігі паказваюць практычны, камунікатыўны і светапоглядны аспекты народнай медыцыны, якія ў архаічнай культуры ствараюць непарыўную сінтэтычную цэласнасць. Уяўленні пра хваробу ў самой сваёй структуры і паводле спосабу фарміравання прынцыпова міфалагічныя. Разам з тым самыя розныя народна-медыцынскія акты, нягледзячы на крайнюю стракатасць і рознахарактарнасць, аб'ядноўваюцца ў адзіную сістэму, галоўным структураўтваральным фактарам якой з'яўляецца сам чалавек. Відавочна, хвароба ўяўляе сабой парушэнне гармоніі, і таму прынцыпы вылечвання засноўваюцца на метадах узнаўлення раўнавагі ў арганізме. Уласна цела і душа чалавека выступаюць як цэласная замкнёная сістэма, арганізаваная па разумных і строгіх законах. І што самае важнае, структура арганізма, мікракосм чалавечага цела разглядаюцца ў этнамедыцыне ў судачыненні з касмічным парадкам.

Кніга поўніцца шэрагам арыгінальных аўтарскіх распрацовак, якія і не тычацца ўласна цела, але маюць самастойнае навуковае значэнне. Сярод іх назіранні над семантыкай асобных каляндарных і сямейных рытуалаў, над замоўнай вобразнасцю, гаспадарчай магіяй. Значную частку матэрыялу, уведзенага ў манаграфію, складаюць уласныя запісы аўтара, сабраныя па ўсёй тэрыторыі Беларусі.

Манаграфія выгодна адцяняе шчырую зацікаўленасць аўтара пытаннямі народнага светапогляду і дэманструе абазнанасць у розных сферах абрадава-сці, звычаёвасці, міфалогіі і фразеалогіі славян. Наяўнасць такіх ведаў дазваляе прапаноўваць даволі арыгінальныя, але разам з тым абгрунтаваныя, цалкам упісаныя ў светапоглядны кантэкст тлумачэнні паходжання асобных этнафразем.

Няма сумнення, кніга цікавая і фалькларыстам, і фразеологам, і этнографам, прааналізаваны матэрыял мае вялікую значнасць як для тэарэтычнай фалькларыстыкі, так і для захавання народнай спадчыны беларусаў.

(iaš)

**ПЕТРОВ, П. – ГЕЛ, К. – ДОБРЕВА, Д. – РОТ, К. – ВОЛФ, Г.: Нашата Европа.
Български представи за своето и чуждото 1870 – 1945.**

София: Сиела 2011. 362 с.

След политическите промени от 1989 г. и особено след разширяването на Европейския съюз на Изток понятието „европеизация“ отново стана актуално. Новата му употреба днес в значителна степен се редуцира до „присъединяването към ЕС“, което води до едно пренебрегващо историята стесняване. В много по-широк смисъл това понятие се използва в Югоизточна Европа още от XIX в. Основният му израз е свързан с чувството за необходимост да се определи отношението между „същинска Европа“ и нейната югоизточна периферия.

В центъра на настоящите изследвания в сборника са социокултурните измерения на историческото „европеизиране“ на България от последните десетилетия на XIX до средата на XX в. Те разкриват очертаващия се в градската култура на България образ на Европа, едновременно желана и „чужда“, в неговите различни форми и фасети. Отношението към тази „Европа“ от самото начало, а и до ден днешен, е амбивалентно и е белязано от чувството за едностранна, отхвърлена любов. Антиевропейските дискурси през XIX и началото на XX в., както и съвременните скептични нагласи спрямо ЕС се дължат до голяма степен на това чувство. От тази гледна точка историческият поглед към „европеизирането“ може да осигури полезно познание за настоящето, а и за бъдещето. Той може да разкрие както разлики между вчера и днес, така и прилики в усвояването на „Европа“ и в отношението към нея.

(kr, dd)

Спомени и размисли за Петър Динеков. 100 години от рождението му.

Съставители: Стоянка Бояджиева, Лиляна Грашева, Катя Михайлова, Стефана Стойкова, Кирил Топалов. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“ 2010. 398 с.

Представителен сборник от спомени и статии, дело на 48 български и чужди автори, очертава образа на изследвателя и човека Петър Динеков – един от най-изтъкнатите учени в областта на българската и славянската фолклористика и литературознание през XX век. Идеята за характера на изданието, възникнала първоначално сред родственици и близки приятели на учения, е възприета и развита от негови ученици и последователи; подкрепена е институционално от Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Българската академия на науките. По-голямата част от публикуваните 50 текста са подготвени специално по повод юбилейната 100 годишнина.

Поместени са и някои вече отпечатвани текстове, както и слова, произнасяни по повод на предишни възпоменателни събития. Ценният снимков материал и библиографската част, която е продължение на съществуващата био-библиография на Петър Динеков, внасят своя принос към високата документална стойност на сборника. Да бъде съживен и съхранен споменът за многостранната научноизследователска и литературнокритическа дейност на проф. Петър Динеков в полето на славянската културна история, да се разкрие щедрата натура на преподавателя и човека, е едно похвално намерение на съставителите, осъществено успешно и на високо професионално равнище.

(sp)

Spomienka na Slavomíra Wollmana

(3. 8. 1925 – 27. 1. 2012)

Prof. PhDr. Slavomír Wollman patril medzi popredných českých a slovenských literárnych slavistov, literárnych teoretikov a komparatistov, ktorý sa svojim dielom presadil aj v európskom kontexte.

Slavomír Wollman sa narodil v Bratislave v rodine významnej osobnosti európskej slavistiky – Prof. Franka Wollmana (1888-1969) známeho na Slovensku najmä svojou „wollmanovskou akciou“. Ako profesor na bratislavskej Filozofickej fakulte podnietil svojich poslucháčov Slovanského seminára zbierať a zapisovať v rokoch 1928-1944 slovenské ľudové rozprávky takmer po celom Slovensku. Jeho syn Slavomír prostredníctvom rodiny Fajnorovej bol spríbuznený s mnohými slovenskými obrodeneckými rodinami a jeho prastrýc bol Milan Rastislav Štefánik.

Slavomír Wollman žil na Slovensku, potom v Protektoráte Čiech a Moravy a znovu na Slovensku. Štúdium slavistiky a ruštiny ukončil v roku 1949 doktorátom. Venoval sa výskumu slovanskej a ruskej drámy a metodickým otázkam staršej ruskej literatúry. Nadväzoval najmä na ruskú filologickú a kultúrohistorickú školu A. N. Veselovského, V. V. Vinogradova, V. M. Žirmunského a i. Dlhé roky pôsobil ako sekretár Československého komitétu slavistov. Prednášal staršiu českú literatúru a porovnávacie dejiny na FFUK v Prahe (1965-1998), v Los Angeles a na universite vo Viedni (1992-1994). Stretávali sme sa s ním na všetkých slavistických zjazdoch a na konferenciách v Prahe a Bratislave.

Osobne som sa po prvý raz s ním stretla v pražskom byte jeho otca prof. Franka Wollmana pri spracovávaní rukopisu historicko-porovnávacích komentárov k 1. zväzku Slovenských ľudových rozprávok v druhej polovici šesťdesiatych rokov minulého storočia. Slavomír po dlhšej poldňovej konzultácii ihneď pochopil náročnosť rozhovorov a ponúkol nám kávu. Rada som prijala, lebo konzultácia sa už končila a reč sa zvrtila na jeho čiastočný rodinný pôvod, na mne známe martinské rodiny najmä Gašparíkovcov a Horákovcov.

So Slavomírom Wollmanom sme sa potom okrem konferencií a slavistických zjazdov stretávali pri prezentácií jednotlivých zväzkov edície „Slovenské ľudové rozprávky, keď prevzal štafetu po svojom nebohom otcovi v Prahe a Bratislave. Posledné dohodnuté spoločné stretnutie – výlet zo Šumiaca na Kráľovu hoľu, sa už žiaľ pre jeho zhoršený zdravotný stav nemohol uskutočniť. Ten totiž realizoval ešte jeho otec Frank Wollman na prelome tridsiatych-štyridsiatych rokov minulého storočia so svojim poslucháčom z Novohradskej župy Františkom Kékety (neskoršie so zmenou mena F. Kvietik, Kvietok zo Šumiaca), z ktorého je do edície zaradených desať rozprávok. Naše rozhovory sa realizovali už len prostredníctvom telefónu, ale aj tie pomerne rýchlo zmĺkli.

V mene našej, ale aj tej mladej generácie d'akujeme rodine Wollmanovcov za vzácny podiel na rozvíjaní a uchovávaní tradičnej slovenskej ľudovej kultúry, ale najmä za to, že sa prostredníctvom jeho otca prof. Franka Wollmana mohli začleniť slovenské ľudové rozprávky do svetového katalógu ľudovej prózy Hansa-Jörga Uthera „The Types of International Folktales, (Helsinki 2004), ktoré si to právom zaslúžia.

(vg)

W dniu 6 grudnia 2011 roku odszedł nagle Profesor Piotr Władysław KOWALSKI...

Prof. zw. dr hab. Piotr Władysław KOWALSKI (syn Kazimierza, ur. 10.02. 1952 r.), wieloletni pracownik Katedry Kulturoznawstwa i Folklorystyki Instytutu Filologii Polskiej w Uniwersytecie Opolskim (1987-2008), pracował również w Uniwersytecie Jagiellońskim, a ostatnio (od 2008 r.) w Uniwersytecie Wrocławskim; uczony o bardzo poważnym dorobku naukowym w zakresie kultury i literatury popularnej, folklorystyki, antropologii i kultury staropolskiej. Opublikował 17 książek autorskich, w tym m.in. o metodologii badań folklorystycznych; fundamentalne opracowanie dotyczące kultury magicznej (*Leksykon. Znaki świata*, 1998); nowatorskie prace antropologiczne z historii kultury polskiej XVII i XVIII wieku („*Theatrum świata całego*” i „*poćciwy gospodarz*”. *O wizji świata pewnego siedemnastowiecznego pisarza ziemiańskiego*, 2000; *Świat Andrzeja Komonieckiego, kronikarza Żywca. Studia z antropologii historycznej*, 2010), monografie dotyczące symboliki chleba (2000, 2007) i wody (2002), motywu monstrum w kulturze europejskiej (2000); książki poświęcone kulturze współczesnej. Ostatnia jego praca zwrta ukazała się w 2010 roku i poświęcona została komunikacyjnej historii powinszowań. Był redaktorem 16 prac zbiorowych oraz ponad 200 artykułów i studiów. Za pracę naukową kilkakrotnie otrzymał nagrody rektora Uniwersytetu Opolskiego, za dorobek naukowy wielokrotnie nagradzany był przez Ministra Edukacji Narodowej. Za pracę naukową i dydaktyczną otrzymał Srebrny Krzyż Zasługi (1999) i Medal Komisji Edukacji Narodowej (2003), nagrodę i medal Z. Głogera (2001).

Miarą pozycji naukowej prof. P. Wł. Kowalskiego jest fakt, iż przez kilka kadencji był członkiem Komitetu Nauk Etnologicznych PAN, Komitetu Nauk o Kulturze PAN, Komisji Etnograficznej PAN w Krakowie, Komisji Dyscyplinarnej przy Ministrze Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Zasiadał także w redakcji czasopism, takich jak: „Literatura Ludowa”, „Kultura Popularna”, „Kultura i Literatura Popularna”, „Przegląd Kulturoznawczy” oraz w komitetach serii wydawniczych: *Stromata Anthropologica* (Uniwersytet Opolski, Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk), *Colloquia Anthropologica et Communicativa* (Uniwersytet Wrocławski). Wypromował 8 doktorów, był recenzentem w ponad 30 doktorskich i ponad 15

przewodach habilitacyjnych; był autorem około 10 opinii profesorskich.

Prof. Piotr Kowalski miał poważne osiągnięcia w zakresie pracy dydaktycznej – był współautorem koncepcji i współtwórcą studiów kulturoznawczych w Uniwersytecie Opolskim, programów specjalności w ramach studiów na kierunkach: Filologia polska i Kulturoznawstwo. Opracował wiele autorskich programów przedmiotów na studiach polonistycznych, kulturoznawczych, etnologicznych i dziennikarskich. Był cenionym i lubianym przez studentów wykładowcą.

W ostatnich latach swego życia prof. Kowalski zaangażowany był w działania związane z podnoszeniem jakości kształcenia – najpierw aktywnie pracował jako ekspert w Uniwersyteckiej Komisji Akredytacyjnej (UKA), od 2000 roku był członkiem Państwowej Komisji Akredytacyjnej (PKA). Za aktywność i rzetelność wykonywanych w niej obowiązków został dwukrotnie nagrodzony przez Ministra Edukacji Narodowej i Sportu (2003, 2004).

Zostanie w naszej pamięci...

Bibliografia prof. dr hab. P. Kowalskiego (w wyborze: książki autorskie i redakcyjne)

Książki:

1. *Parterowy Olimp. Rzecz o polskiej kulturze masowej lat siedemdziesiątych*, Wrocław 1988.
2. *Współczesny folklor i folklorystyka: o przedmiocie poznania w dzisiejszych badaniach folklorystycznych*, Wrocław 1990.
3. *Samotność i wspólnota. Inskrypcje w przestrzeniach współczesnego życia*, Opole 1993.
4. *Prośba do Pana Boga. Rzecz o gestach wotywnych*, Wrocław 1994.
5. *(Nie)bezpieczne światy masowej wyobraźni. Studia o literaturze i kulturze popularnej*, Opole 1996.
6. *Leksykon. Znaki świata. Omeny, symbole, znaczenia*, Wrocław-Warszawa 1998.
7. *Zwierzocelekoupiory, wampiry i inne bestie. Krwiożercze bestie i erozja symbolicznej interpretacji*, Kraków 2000.
8. *Theatrum świata całego i poćwiwy gospodarz. O wizji świata pewnego siedemnastowiecznego pisarza ziemiańskiego*, Kraków 2000.
9. *Chleb nasz powszedni. O pieczywie w obrzędach, magii, literackich obrazach i opiniach dietetyków*. Wrocław, 2000. (Drugie wyd. pt.: *Kultura magiczna*, Warszawa 2007).
10. *Odyseje nasze byle jakie. Droga, przestrzeń i podróżowanie w kulturze współczesnej*, Wrocław 2002.
11. *Woda żywa. Opowieść o wodzie, zdrowiu, higienie i dietetyce*, Wrocław 2002.
12. *Popkultura i humaniści. Daleki od kompletności remanent spraw, poglądów i mistyfikacji*, Kraków 2004.

13. *O jednorożcu, Wieczerniku i innych motywach mniej lub bardziej ważnych. Szkice z historii kultury*, Kraków, 2007.
14. *Opowieść o chlebie, czyli nasz powszedni*. Receptury stare i nowe oprac. J. Piotrowski, Kraków 2007.
15. *Matura, Sienkiewicz i wychowanie patriotyczne*, Łomża 2007.
16. *Świat Andrzeja Komonieckiego, kronikarza Żywcza. Studia z antropologii historycznej*, Wrocław 2010.
17. *Gratulanci i winszownicy. Zarys komunikacyjnej historii winszowania*, Wrocław 2010.

Redakcja prac zbiorowych:

1. *Kultura ludowa śląskiej ludności rodzimej*. Red. D. Simonides przy współpracy P. Kowalskiego, Wrocław 1992.
2. *Oczywisty urok biesiadowania*, Wrocław 1998.
3. „*Wszystek krąg ziemski*”. *Antropologia, historia, literatura. Prace ofiarowane Profesorowi Czesławowi Hernasowi*, Wrocław 1998.
4. *Obecność i przemijanie. Fenomen początku i końca w kulturze i literaturze współczesnej*. Red. A. Gleń i P. Kowalski, Opole 2001.
5. *Przestrzenie, miejsca, wędrówki. Kategoria przestrzeni w badaniach kulturowych i literackich*, Opole 2001.
6. *Teatr wielki, mniejszy i codzienny*, Opole 2002.
7. *Wędrować, pielgrzymować, być turystą. Podróż w dyskursach kultur*, Opole 2003.
8. *O granicach i ich przekraczaniu*. Red. P. Kowalski i M. Sztandara, Opole 2004.
9. *Po co nam Galczyński? Studia i szkice*. Red. P. Kowalski i K. Łeńska-Bąk, Opole 2005.
10. *Polacy o sobie. Współczesna autorefleksja: jednostka, społeczeństwo, historia*. Wstęp J. Tazbir, Łomża 2005.
11. *Poszukiwanie sensów. Lekcja z czytania kultury*, pod red. P. Kowalskiego i Z. Libery, Kraków 2006.
12. *Bestie, żywy inwentarz i bracia mniejsi. Motywy zwierzęce w mitologiach, sztuce i życiu codziennym*. Red. naukowa: P. Kowalski, K. Łeńska-Bąk, M. Sztandara, Opole 2007.
13. *Tabu, etykieta, dobre obyczaje*, Wrocław 2009.
14. *Co kochamy. Polacy w poszukiwaniu wartości*, pod red. P. Kowalskiego i S. Zagórskiego, Łomża 2009.
15. *Monety, banknoty i inne środki wymiany. Pieniądz w dyskursach kultury*, Wrocław 2010.
16. *Media wolne czy bezwolne*, pod red. P. Kowalskiego i S. Zagórskiego, Łomża 2011.

(ts)

Prof. PhDr. Milan Leščák, CSc.
(12. 10. 1940)

M. Leščák (absolvent štúdia jazyka slovenského a národopisu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave) od roku 1963 do roku 1996 pracoval v Národopisnom ústave SAV (teraz Ústav etnológie SAV) ako vedecký pracovník, vedecký tajomník ústavu (1967-1971), zástupca riaditeľa (1976-1988) a v rokoch 1988-1992 ako riaditeľ ústavu; zároveň bol v rokoch 1989-1998 hlavným redaktorom vedeckého periodika Slovenský národopis.

Vo vedeckej práci M. Leščák nadviazal na dielo svojho učiteľa – prof. A. Melicherčika, nadväzujúceho na odkaz ruského folkloristu P. G. Bogatyrjeva, ktorý v medzivojnovom období pôsobil na bratislavskej univerzite. M. Leščák sa venoval slovesným žánrom (humoristické rozprávania, hádanka), teórii folkloristiky (predmet bádania, kategória súčasnosti, metódy terénneho výskumu folklóru), dejinám folkloristiky, folkloristickým aspektom teórie komunikácie, teórii folklorizmu. Konceptne pripravil viaceré semináre a konferencie s medzinárodnou účasťou k problematike teórie a dejín folklorizmu, z ktorých editorsky alebo ako spolueditor pripravil niekoľko zborníkov *Folklór a scéna* (Bratislava 1971), *Folklór a umenie dneška* (Bratislava 1980), *Folklór a festivaly* (Bratislava 1985) a dva ročníky časopisu s touto problematikou *Folorismus bulletin*. V spoluautorstve s Oldřichom Sirovátkom vydal v roku 1982 základnú príručku *Folklór a folkloristika* (Bratislava 1982), učebných materiálov *Úvod do folkloristiky* (Bratislava 2006) a *Folklór a scénický folklorizmus* (Bratislava 2007) a je autorom 51 hesiel v *Encyklopédii ľudovej kultúry Slovenska I., II.* (Bratislava 1995).

Na konci 60. rokov stál M. Leščák pri zrode odborného periodika Národopisné informácie (teraz Etnologické rozpravy), vydávaného Slovenskou národopisnou spoločnosťou, ktorej predsedom bol v rokoch 1987-1990.

Závažnou mierou sa M. Leščák začiatkom 90. rokov 20. stor. pričínil o vznik Katedry folkloristiky a regionalistiky na Fakulte humanitných vied Vysokej školy pedagogickej v Nitre, kde aj prednášal. V roku 1995 sa habilitoval prácou *K rozdielom foriem folklórnej a literárnej komunikácie* a v roku 2001 sa inauguroval prácou *O asimilácii literárnej a folklórnej komunikácie*.

Od roku 1995 pôsobil na Katedre etnológie a kultúrnej antropológie Filozofickej fakulty UK, od roku 1996 ako vedúci tejto katedry. Aj v čase pedagogického pôsobenia intenzívne spolupracoval s Ústavom etnológie SAV na riešení viacerých vedeckých projektov. Vyškoloil mnoho diplomantov a ako školiteľ viedol desiatku doktorandov.

M. Leščák pôsobil vo vedeckých radách akademických a univerzitných pracovísk, v redakčných radách vedeckých etnologických časopisov, v poradných zboroch a odborných komisiách, členom umeleckých rád folklórnych súborov, ako napr. Lúčnica, SĽUK.

M. Leščák stál pri zrode súťažnej prehliadky filmov s národopisnou problematikou Etnofilm Čadca (od 1980), v rámci ktorej pôsobil ako člen prípravného výboru a viac ročníkov tiež ako predseda hodnotiacej poroty.

Je členom niekoľkých domácich a zahraničných vedeckých organizácií a držiteľom viacerých významných ocenení ako Cena SAV za popularizáciu vedy alebo Pamätné medaily folklórneho festivalu Východná a SLUK-u.

V súčasnosti je odborným garantom projektu *Encyklopédie scénického folklorizmu*, ktorú pripravuje Národné osvetové centrum.

K významnému životnému jubileu vyšla jeho kandidátska dizertačná práca (už v rukopise hojne citovaná): *Humoristické rozprávania na Spiši (1962-1967) – pokus o výskum frekvencie a výskytu* (ed.: H. Hlôšková, Bratislava 2010).

(hh)

SLAVISTICKÁ FOLKLORISTIKA

2010 – 2011

**Informačný bulletin Medzinárodnej komisie slovanského folklóru
pri Medzinárodnom komitáte slavistov**

Číslo vyšlo s finančným príspevkom

Slovenského komitátu slavistov

Vydal: Slovenský komitét slavistov

Výkonná redaktorka: Mgr. Katarína Žeňuchová, PhD.

Technický redaktor: Mgr. Juraj Molčányi

Tlač: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Dúbravská cesta 9, Bratislava

Náklad: 100 ks

Číslo neprešlo jazykovou úpravou